

Metodické postupy Šetření o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR

Konečný uživatel výsledků:

Český statistický úřad
Na padesátém 3268/81
100 82 Praha 10

Název projektu: Výzkum o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR

ID veřejné zakázky: TITSCSU118

Řešitel projektu: SocioFactor s.r.o., Daliborova 631/22, Ostrava-Mariánské Hory, 709 00

Doba řešení: 1. 2. 2023 – 31. 7. 2024

Důvěrnost a dostupnost: veřejně přístupný (URL původu: <http://sociofactor.eu>)

Informace o autorském týmu:

doc. PhDr. Daniel Topinka, Ph.D. a kol.

Další informace o projektu:

Cílem projektu je provedení výzkumu mezi cizinci žijícími v ČR o jejich příjmech, výdajích a remitencích posílaných do zahraničí. Měří objem remitenčních toků, a to napříč širokým spektrem cizinců. Nejedná se jen o určení rozsahu remitencí, ale i o jejich kontextualizaci především v rámci ekonomického jednání migrantů a volených dlouhodobějších strategií domácností. Výzkum je zaměřen na oblast peněžních a naturálních remitencí, na jejich výši, způsoby a směry transferů, frekvence, adresáty/příjemce, motivy k zasílání, využití a účely, a to v kontextu dominantně ekonomických strategií migrantů a jejich aktuálního hospodaření. Zahrnuje příjmy a jejich zdroj (mzdy, podnikání, jiné), výdaje (za domácnost), remittance a další (velikost domácnosti, ekonomické postavení, ekonomickou aktivitu, státní příslušnost, rezidentství). Míru remitencí je obtížné přesně vyčíslit, výpočty remitencí se odhadují na základě vybraných zachytitelných transferů, což pokrývá jen část všech odhadovaných toků.

Účelem výzkumu je splnění mezinárodního nařízení (povinnost vyplývající z čl. 1 a čl. 3 nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 549/2013 o Evropském systému národních a regionálních účtů v Evropské unii. Výsledky šetření budou dále využity Českým statistickým úřadem při odhadu remitencí cizinců žijících v ČR. Údaje o remitencích cizinců jsou používány pro odhad několika položek národních účtů, především v sektorech domácností a nerezidentů. Jsou rovněž součástí platební bilance sestavované ČNB.

Výzkum zahrnuje následujících šest činností: provedení kritické rešerše, přípravu dotazníku, příprava šetření, provedení šetření, vyhodnocení výsledků šetření, zhodnocení výsledků, přípravu Metodických postupů Šetření o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR a přípravu Souhrnné zprávy.

Program veřejných zakázek v aplikovaném výzkumu a inovacích pro potřeby státní správy BETA2 byl schválen usnesením vlády České republiky č. 278 ze dne 30. 3. 2016 a je zaměřen na podporu aplikovaného výzkumu a inovací pro potřeby orgánů státní správy. Poskytovatelem finančních prostředků je Technologická agentura ČR.

Metodické postupy Šetření o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR zpráva jsou jedním z výstupů projektu „Výzkum o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR, TITSCSU118, řešeného podle pravidel Programu veřejných zakázek v aplikovaném výzkumu a inovacích pro potřeby státní správy BETA2 jako projekt veřejné zakázky.

Vydal SocioFactor s.r.o.

Daliborova 631/22, Ostrava – Mariánské Hory, 709 00

Vyhotoveno v roce 2024, počet stran 97

<http://www.sociofactor.eu>

OBSAH

1. ÚVOD	6
2. ZÁKLADNÍ INFORMACE O VÝZKUMNÉM PROJEKTU	8
2.1. ZJIŠTĚNÍ VAZBY NA OČEKÁVÁNÍ/STRATEGIE, APLIKACE	9
2.2. TÉMA A CÍL PROJEKTU	11
2.3. VÝZKUMNÝ PROBLÉM – CO A JAK MĚŘÍME?	12
3. ZÁKLADNÍ TEZE REŠERŠE	20
4. VÝBĚR ZKOUMANÝCH, METODA VÝBĚRU VZORKU	23
4.1. MOŽNOSTI VÝBĚRU VZORKU	23
4.2. NÁVRH VÝBĚRU VZORKU	28
4.2.1. KVÓTNÍ VÝBĚR	29
4.2.2. VÝBĚR PROSTŘEDNICTVÍM ZAPOJENÍ INTERKULTURNÍCH INFORMÁTORŮ	36
5. PŘÍPRAVA DOTAZNÍKU	39
5.1. ZKUŠENOSTI Z PILOTÁŽE A ZAPRACOVÁNÍ ÚPRAV	40
5.2. ELIMINACE NEÚPLNÝCH ODPOVĚDÍ A NON-RESPONSE	46
5.3. SOUBOR PRACOVNÍCH HYPOTÉZ	47
6. TVORBA (SBĚR) DAT	50
6.1. PRŮBĚH SBĚRU DAT A ZKUŠENOSTI Z NĚJ	50
6.2. VÝSLEDEK TVORBY (SBĚRU) DAT	58
6.3. SHRNUÍ DOPORUČENÍ PRO TVORBU DAT	61
7. KONTROLA KVALITY DAT	64
7.1. KONTROLA KVÓTNÍCH KRITÉRIÍ	64
7.2. KONTROLA PŘI PŘEBÍRÁNÍ DOTAZNÍKU	65
7.3. KONTROLA OPTICKÁ	65
7.4. KONTROLA MECHANICKÁ	66
7.5. KONTROLA LOGICKÁ (VSTUPNÍ)	67
7.6. TVORBA MATIC – FINALIZACE	70

8. ETICKÁ DILEMATA	77
9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	78
PŘÍLOHA 1 - ROZPIS STÁTŮ.....	83
PŘÍLOHA 2 - ZNĚNÍ DOTAZNÍKU	85

1. ÚVOD

Tématem aplikovaného výzkumu byly **příjmy, výdaje a remittance cizinců** žijících v ČR. Téma je značně široké, proto ho bylo potřeba pro výzkum patřičně zúžit. Výzkum se proto zaměřil na téma peněžních (a naturálních) remitencí, na jejich výši, způsoby a směry transferů, frekvence, adresáty/příjemce, motivy k zasílání, využití a účely, a to v kontextu ekonomických strategií cizinců a jejich aktuálního hospodaření. Zahrnuje tedy i příjmy a jejich zdroj (mzdy, podnikání, jiné), výdaje (za domácnost), a další související proměnné (velikost domácnosti, ekonomické postavení, ekonomickou aktivitu, státní příslušnost, rezidentství).

Určit míru remitencí bývá obtížné, výpočty remitencí se odhadují na základě vybraných zachytitelných transferů, což pokrývá jen část všech odhadovaných toků (Gosh 2006). Navíc jsou ovlivněny imigračním kontextem daného státu a různorodostí ekonomických strategií migračních skupin. Remittance, stejně tak i strategie migrantů, se utváří pod vlivem celé řady faktorů a okolností. Ty mají jak strukturální charakter, tak vychází i z životního světa migrantů (sociálních vazeb, sítí, hospodaření). Přesahují rámec místa pobytu a týkají se rovněž míst, z nichž migranti pocházejí a udržují s nimi kontakt, případně v nich pobývali dříve (nadmárodní rozměr).

Na druhou stranu zkoumání remitencí není nikterak novou záležitostí. V čase se se z něj stalo v rámci migračních studií samostatné téma výzkumů, které je zkoumáno na úrovni migrantů a jejich ekonomického chování. Limity při vyhodnocování zachytitelných finančních transferů bývají kompenzovány výzkumem na úrovni migrantů, získáváním dat přímo od nich. Problémem je ale obtížný přístup k získávání informací na úrovni cizinců, validita vytvářených dat vzhledem k tabuizaci tématu. Setkáváme se přitom s obtížnou porovnatelností výsledků, nižší reprezentativitou a reliabilitou výzkumů (Stojanov 2015).

Samotné remittance jsou ovlivněny řadou okolností, s nimiž je potřeba ve výzkumu počítat. Klíčové je, že remitenční chování je určeno charakterem imigrace, do značné míry důvody, které k přemístění vedly a způsobem přijatého rozhodnutí k migraci. Ovlivňují ho dále socioekonomické charakteristiky migrantů, síla nadnárodních vazeb, hustota sociálních sítí, nabytý sociální status a síla vazeb k místu původu. Teorie oplývá celou řadou identifikovaných vlivových proměnných a faktorů, které ovlivňují remitenční chování, mezi jednotlivými imigračními skupinami se ale mohou lišit. Je potřeba v rámci tvorby hypotéz zachytit ty nejvýznamnější (předpokládané) vlivy, a to s ohledem na skutečnost, že dotazník nemůže

překročit jistou míru zátěže pro cizince – respondenty a operacionalizace musí zahrnout jen vymezený okruh proměnných. V popředí vlivových proměnných se bezesporu nalézá socioekonomický status cizince, často vyjadřovaný výší příjmů. Neméně důležité je sledovat také výši životních nákladů, které se díky způsobu života liší od obvyklých nákladů ve společnosti, přičemž rozdíl mezi příjmy a náklady vytváří rezervoár pro potenciální remitenční transfery. Navíc výzkum zahrnuje osoby různých státních příslušností – občany ze zemí EU i mimo EU, jejichž předpoklady pro remitence mohou být odlišné. Rovněž výzkum a jeho výsledky ovlivnil kontext, v němž se odehrával – za situace pobytu několika stovek tisíc uprchlíků v důsledku válečných událostí na Ukrajině, který zásadním způsobem dynamizoval a změnil imigrační situaci v ČR.

Text metodiky vznikl postupně a jsou do něj promítnuty nabyté zkušenosti z plánování, koncipování, a nakonec i realizace výzkumu. Metodika zachycuje, shrnuje a reflektuje zvolené postupy, je místem, kde je zachycena paměť výzkumu, zkušenosti a postupy.

Cílem metodiky je popsat základní kroky výzkumu, promítnout do ní zkušenosti, dilemata, a to takovým způsobem, aby posloužila v případě opakovaného výzkumu. Metodika je určena výzkumníkům, kteří mohou měření příjmů, výdajů a remitencí na celém spektru cizinců zopakovat po nějakém čase tak, aby bylo možné výsledky v čase porovnat. Zaměřuje se na hlavní etapy výzkumu – zejména na vymezení tématu a cíle výzkumu, vyhodnocení řešerše, metodu výběru vzorku, přípravu dotazníku, tvorbu (sběr) dat a kontrolu kvality.

V rámci výzkumu byly měřeny objemy remitenčních toků, a to napříč širokým spektrem cizinců. Výzkum naplňoval kritéria¹: novosti (jedná se o komplexní širokospektrální měření remitencí přímo u cizinců, které přesahuje zaměření na dominantní kategorie cizinců), kreativity (plánoval využívat a ověřovat různé přístupy a adaptovat je s ohledem na specifika cizinců a jejich obtížnější dostupnost), prvku nejistoty (vztahuje se k nejistotě ohledně validity a reliability výzkumu), systematickosti (výzkum byl plánovitě prováděný) a reprodukovatelnosti (výsledky budou přenositelné a opakovaně využitelné).

¹ Při konceptualizaci řešení se řídíme terminologií a vymezením výzkumu a experimentálního vývoje ve Frascati manuálu.

2. ZÁKLADNÍ INFORMACE O VÝZKUMNÉM PROJEKTU

Cílem výzkumu bylo získání nových poznatků o **příjmech, výdajích a remitencích cizinců** žijících v ČR. Jak uvádí Frascati manuál, aplikovaný výzkum je původní zkoumání prováděné za účelem získání nových znalostí, které ale prvořadě směřuje ke specifickému praktickému cíli. Tím je další využití při stanovování odhadů remitencí cizinců žijících v ČR. Výsledky šetření budou využity Českým statistickým úřadem při **odhadu remitencí** cizinců žijících v ČR.

Projekt probíhal po dobu 18 měsíců (ukončení 31. července 2024).

Činnosti v projektu

CSU001 – Kritická rešerše (povinná)

Kritická rešerše přístupu k výzkumu o příjmech, výdajích a remitencích cizinců v ČR. Příprava východisek pro další fáze projektu.

CSU002 – Příprava dotazníku (povinná)

Příprava dotazníku k šetření o příjmech, výdajích a remitencích cizinců v ČR, včetně jeho testování.

STA004 – Vyhodnocení výsledku šetření (povinná)

Vyhodnocení výsledku šetření a jejich zhodnocení pro přípravu Metodických postupu Šetření o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR

STA005 – Zhodnocení výsledku (povinná)

Zhodnocení výsledku rešerše a výsledku šetření pro potřeby metodických postupu Šetření o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR.

STA006 – Příprava Metodických postupu Šetření o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR (povinná)

Příprava výstupu v podobě Metodických postupu Šetření o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR.

STA007 – Příprava Souhrnné zprávy (povinná)

Příprava výsledné souhrnné zprávy popisující průběh a výsledky celého projektu včetně počáteční kritické rešerše

.

STA003 – Provedení šetření (povinná)

Provedení šetření o příjmech, výdajích a remitencích cizinců v ČR

CSU003 – Příprava šetření (povinná)

Příprava šetření o příjmech, výdajích a remitencích cizinců v ČR

Harmonogram

Harmonogram kvartálních výstupů

Doba řešení projektu		18 měsíců	
	Výzkumná zpráva k výzkumu o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR	Dotazník k šetření příjmů, výdajů a remitencí cizinců žijících v ČR	Metodické postupy k zjištění příjmů, výdajů a remitencí cizinců žijících v ČR
Q1	Zpracování a dokončení kritické rešerše o výzkumu o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR. Rešerše domácích a zahraničních zdrojů včetně zpracování modelu faktorů, který bude východiskem pro generování výzkumných hypotéz. Popis vybraných způsobů měření remitencí. Zjištění o remitencích z úrovně ČR a EU (datový přehled).		
Q2	Návrh šetření o výzkumu o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR. Zpracování výzkumný plán (bude i východiskem pro metodiku), připravený k zaznamenávání změn v postupech, zkušenosti, postřehů, zkušenosti a okolností, které ovlivňovaly validitu výzkumu.	Návrh dotazníku šetření o výzkumu o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR. Provedení operacionalizace - rozpracování obecných termínů do roviny sledovatelných indikátorů/proměnných, znaků, které se stanou podkladem pro tvorbu dotazníku. Soubor vytvořených hypotéz na úrovni peněžních transferů (výše, směry, způsoby, zdroje, frekvence, dynamika, adresáti, motivy, účely) a na postižení hlavních faktorů, které tyto transfery ovlivňují (příjmy, výdaje, status, síť apod.). Výsledkem bude sada proměnných. Tvorba dotazníku: formulace otázek, dramaturgie dotazníku, členění do logických celků. Výsledný návrh dotazníku.	Vytvoření návrhu struktury metodiky (cíl, popis, zdroje apod.).
Q3	Připravené šetření o výzkumu o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR včetně otestovaného dotazníku. Rozšířený výzkumný plán (zejména výběr zkoumaných). Aktivace a příprava tazatelské sítě - tzv. etnických informátorů. Školení tazatelů podle manuálu. Zahájení šetření o výzkumu o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR.	Otestovaný dotazník připravený k šetření o výzkumu o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR. Pilotáž dotazníku mezi cizinci. Ověření skladby, srozumitelnosti. Zpráva o výsledku pilotáže a finalizace dotazníku.	Přenos zkušeností s tvorbou dotazníku do metodiky.
Q4	Provedení šetření o výzkumu o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR. Tvorba dat, distribuce dotazníku, vytvoření datové matice. Kontrola kvality dat (optická, kontrola rozložení, logická kontrola, kontrola kvót).		Přenos zkušeností z tvorby dat (sběr) a prvotní kontroly kvality dat do metodiky.
Q5	Vyhodnocení výsledků šetření o výzkumu o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR a použitých metod. Provedení analýz v SPSS, třídění		Zhodnocení použitých metod, postupů a zhodnocení výsledků a kvality šetření o výzkumu o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR.

Vygenerováno: 5. 12. 2022 09:21 (uchazeč)

strana 6 z 33

	dat (univariální a bivariální analýzy – korelace, regrese a další). Grafické a textové výstupy. Interpretace a validizace dat.		
Q6	Dokončení výsledku Vsohrn - výzkumná zpráva. Zpracování a kopírování textu výzkumné zprávy podle standardů.		Dokončené metodické postupy šetření o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v ČR.

2.1. ZJIŠTĚNÍ VAZBY NA OČEKÁVÁNÍ/STRATEGIE, APLIKACE

Účelem výzkumu je splnění mezinárodního nařízení – povinnosti vyplývající z čl. 1 a čl. 3 nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 549/2013 o Evropském systému národních a regionálních účtů v Evropské unii. Nařízení uvádí, že tvorba politik v Unii a sledování národních

hospodářství členských států a hospodářské a měnové unie vyžaduje srovnatelné, aktuální a věrohodné informace o hospodářské struktuře a vývoji hospodářské situace každého členského státu nebo regionu. Poskytované informace by měly být co nejpřesnější, nejúplnější a nejaktuálnější, aby byla zajištěna maximální transparentnost ve všech sektorech.

Nařízením Rady (ES) č. 2223/96 ze dne 25. června 1996 o Evropském systému národních a regionálních účtů ve Společenství byl zaveden **systém národních účtů**, který splňoval požadavky hospodářské, sociální a regionální politiky Společenství. Tento systém v zásadě odpovídal tehdy novému Systému národních účtů, jež přijala Statistická komise Organizace spojených národů v únoru 1993 (SNA 1993), aby byla zajištěna mezinárodní srovnatelnost výsledků ve všech členských zemích OSN. Aby byly národní účty více přizpůsobeny novým podmínkám hospodářského prostředí, pokroku v metodickém výzkumu a potřebám uživatelů, byl SNA 1993 aktualizován a v únoru 2009 byl Statistickou komisí OSN přijat jako nový Systém národních účtů (SNA 2008). Aby byl tento vývoj SNA zohledněn, aby evropský systém účtů zavedený tímto nařízením byl verzí SNA 2008 přizpůsobenou struktuře národních hospodářství členských států a aby údaje Unie byly srovnatelné s údaji sestavovanými jejími hlavními mezinárodními partnery, byl evropský systém účtů zavedený nařízením (ES) č. 2223/96 (ESA 95) dále revidován. Revidovaný evropský systém účtů zavedený tímto nařízením (ESA 2010) zahrnuje metodiku a program předávání údajů.

Nařízení dále uvádí, že v důsledku stále globálnější povahy hospodářské činnosti se rozšířil rozsah mezinárodního obchodu ve všech jeho formách a zvětšily se rovněž problémy, s nimiž se jednotlivé země potýkají při zaznamenávání výsledků svých tuzemských hospodářství v národních účtech. To přináší výzvu v oblasti pracovníků, kteří pracují v zahraničí a značné částky posílají rodině v tuzemsku (remittance pracovníků jako součást osobních transferů).

Běžné transfery mezi domácnostmi (D.752) se skládají ze všech běžných peněžních nebo naturálních transferů poskytnutých rezidentskými domácnostmi jiným rezidentským nebo nerezidentským domácnostem nebo přijatých rezidentskými domácnostmi od těchto jiných domácností. Zahrnují zvláště remittance od vystěhovalců nebo pracovníků trvale usídlených v zahraničí (nebo pracujících v zahraničí po dobu alespoň jednoho roku) poukazované jejich rodinným příslušníkům, kteří žijí v zemi jejich původu, nebo remittance poukazované rodiči dětem žijícím na jiném místě.

Osobní a celkové remitence mezi rezidentskými a nerezidentskými domácnostmi se kódují předponou X plus kódem pro běžný transfer plus příponou PR pro osobní remitence a příponou TR pro celkové remitence takto:

- XD5452PR pro osobní remitence mezi rezidentskými a nerezidentskými domácnostmi
- XD5452TR pro celkové remitence mezi rezidentskými a nerezidentskými domácnostmi

Výsledky výzkumu mají být dále využity Českým statistickým úřadem při odhadu remitencí cizinců žijících v ČR. Údaje o remitencích cizinců jsou používány pro odhad několika položek národních účtů, především v sektorech domácností a nerezidentů. Jsou rovněž součástí platební bilance sestavované ČNB.

2.2. TÉMA A CÍL PROJEKTU

Tématem výzkumu jsou příjmy, výdaje a remitence. Remitence jsou obvykle chápány jako finanční nebo věcné převody, které migranti posílají svým přátelům a příbuzným do zemí původu. Celkové remitence tvoří součet osobních remitencí a sociálních dávek (příspěvků). V rámci osobních remitencí jsou významné tzv. osobní převody skládající se ze všech běžných převodů v hotovosti i v naturáliích zaslaných či obdržených domácnostmi obývanými rezidenty do nebo z domácností obývanými nerezidenty. Osobní převody tak v podstatě zahrnují všechny běžné převody mezi rezidenty a nerezidenty.

Remitence představují příjmy domácností ze zahraničních ekonomik, které pocházejí především z dočasných nebo trvalých pohybů osob do těchto ekonomik. Remitence zahrnují peněžní a nepeněžní položky, které plynou prostřednictvím formálních kanálů, např. elektronickým převodem, nebo neformálními kanály, jako jsou peníze nebo zboží transferované přes hranice. Z velké části se skládají z finančních prostředků a bezhotovostních položek, které posílají nebo darují jednotlivci, kteří se přestěhovali do nové ekonomiky a stali se rezidenty a čisté odměny příhraničních, sezónních nebo jiných krátkodobých pracovníků, kteří jsou zaměstnáni v ekonomice, v níž nejsou rezidenty.

Rámce platební bilance a národních účtů se opírají o identifikaci rezidentů a nerezidentů podle jednotlivých vykazujících ekonomik. Vzhledem k tomu, že koncepce osobních transferů a remitencí jsou založeny na **koncepci rezidence**, a nikoliv migračním statusu, není v platební

bilanci pojem migrace definován. Za rezidenta se přitom označuje osoba, která pobývá (nebo zamýšlí pobývat) jeden rok či déle na území dané ekonomiky.

Cíl výzkumu vychází ze specifikace zadání. Cílem výzkumu je zjistit mezi cizinci žijícími v ČR fakta o jejich příjmech, výdajích a remitencích posílaných do zahraničí. Jinými slovy řečeno kvantifikovat remitenční toky. Nejedná se jen o určení rozsahu remitencí, ale i o jejich kontextualizaci především v rámci ekonomického jednání migrantů a volených dlouhodobějších strategií domácností.

Výzkum je zaměřen primárně na oblast peněžních remitencí (sekundárně zahrnuje i na naturálie), na jejich výši, způsoby a směry transferů, frekvence, adresáty/příjemce, motivy k zasílání, využití a účely, a to v kontextu dominantně ekonomických strategií migrantů a jejich aktuálního hospodaření. Bude tedy zahrnovat příjmy a jejich zdroj (mzdy, podnikání, jiné), výdaje (za domácnost), remittance a další (velikost domácnosti, ekonomické postavení, ekonomickou aktivitu, státní příslušnost, rezidentství).

2.3. VÝZKUMNÝ PROBLÉM – CO A JAK MĚŘÍME?

Základní **vzorec** pro výpočet/schéma remitencí zohledňuje následující kritéria.

Respondentem výzkumu:

- a) je cizinec podle zákona o pobytu cizinců (státní příslušnosti)
- b) jsou cizinci rezidenti i nerezidenti (kritérium 1 rok pobytu)
- c) jsou cizinci ekonomicky aktivní a ekonomicky neaktivní:
 - a. Ekonomicky aktivní – zaměstnanci, podnikatelé (vč. nelegální zaměstnanci)
 - b. Ekonomicky neaktivní – studenti, ostatní (nepracující členové domácností)

Ekonomické základní položky vzorce tvoří:

- příjmy získané pracovníky v ekonomikách, kde nemají (trvalé) bydliště

- transfery do zahraničí (převody od rezidentů jedné ekonomiky – rezidentů rezidentům jiných ekonomik)

Zkoumanou jednotkou je domácnost – jednočlenné i vícečlenné společně hospodařící domácnosti. Primárním hlediskem je jednotlivec vs domácnost – hospodařící domácnost (HD), definovaná jako soubor osob, které bydlí trvale v jednom bytě a společně hradí náklady na bydlení, vybavenost, stravu.

Osloveni mají být cizinci napříč celým spektrem – dotazník je potřeba vyplnit se členem/členy domácnosti starším/mi 18 let, který/kteří mají přehled o hospodaření domácnosti (výdaje, úspory, remittance). Vycházeli jsme z předpokladu, že skrze ekonomicky aktivní členy domácnosti oslovíme i ekonomicky neaktivní a naopak (potvrdil se). Zvláštní kategorii představují studenti VŠ, kteří mohou žít v ČR sami a zároveň mohou být ekonomicky aktivními osobami – je potřeba je vyhledávat.

Azylanty a osoby bez státní příslušnosti není potřeba oslovovat, taktéž kategorie ostatní a nezjištěno (nejsou zahrnuti do výpočtu kvót).

Hlavní komponenty výpočtového vzorce se staly základem konceptualizace celého výzkumu. Celková remittance se rovná osobní remittance + sociální příspěvky bez členění na druhy dávek (co se bere od státu) – celkem.

Výpočet remitencí se řídí následujícím vzorcem:

$$\text{REMITTENCE} = [(\text{PEOPLE} * \text{INCOME}) - \text{TAXES} - \text{CONSUMPTION}] * \text{PCTREM}$$

Uvádíme modelový příklad výpočtu:

- Máme domácnost se dvěma dospělými a dvěma dětmi.
- Příjmy: Dospělí vydělávají každý 20 tis. čistého měsíčně, tj. příjmy jsou 40 tis. na 4 členy domácnosti.
- Výdaje: Domácnost má náklady na bydlení 10 tis. Kč a ostatní náklady na živobytí 20 tis. Kč., což znamená, že její úspory činí 10 tis. měsíčně a z toho domácnost posílá 5 tis. Kč remitenci do země původu prarodičům.

V modelu ČSÚ remittance vykazují jen ekonomicky aktivní. Děti budou ekonomicky neaktivní a budou vykazovat pouze náklady ve výši $30/4 = 7,5$ tis. Remittance tedy musí být vztažena k příjmům, nikoli k úsporám.

	Příjem	Náklady	Úspory	Remittance	Rem/Příjem
Maminka	20 000	7 500	12 500	2 500	12,50%
Tatínek	20 000	7 500	12 500	2 500	12,50%
Dítě 1		7 500	-7 500		
Dítě 2		7 500	-7 500		
Celkem	40 000	30 000	10 000	5 000	12,50%

	Respondent = 1	Ek.Aktivita	Člen domácnosti	Příjem			Výdaje	Remittance rodina
				podnikání	zaměstnání	podpora		
Rodina 1	1	Ek.Aktivní	Příjem Maminka		15 000			
	0	Ek.Aktivní	Příjem Tatínek	26 000				
	0	Ek.Neaktivní	Dítě 1			5 000		
	0	Ek.Neaktivní	Dítě 2			5 000		
		Celkem		26 000	15 000	10 000	30 000	5 000

Podpory se rozdělí mezi ekonomicky aktivní.

	Příjem	Výdaj	Úspory	Remittance	Rem/Příjem
Maminka	20 000	7 500	12 500	2 500	12,50%
Tatínek	31 000	7 500	23 500	2 500	8,06%
Dítě 1	0	7 500	-7 500	0	0,00%
Dítě 2	0	7 500	-7 500	0	0,00%
Celkem	51 000	30 000	21 000	5 000	9,80%

Do příjmů je potřeba zahrnout také důchody ze zahraničí a stipendia studentů.

Remittance jsou obvykle chápány jako finanční nebo věcné převody, které migranti posílají svým přátelům a příbuzným do zemí původu. Statistická definice mezinárodních remitencí však toto běžné chápání odráží pouze částečně. Mezinárodní měnový fond, hlavní poskytovatel statistiky mezinárodních remitencí na základě údajů centrálních bank, definuje remittance ve své příručce pro statistiku platební bilance jako součet dvou hlavních složek (Stojanov, 2012, 2019; IMF 2009). Toto vymezení přebírají všechny ostatní mezinárodní instituce a národní banky:

- a) příjmy získané pracovníky v ekonomikách, kde nemají (trvalé) bydliště („residence“) nebo od zaměstnavatelů, kteří nemají sídlo v zemích původu pracovníka,

- b) transfery od obyvatel (rezidentů) jedné ekonomiky pro obyvatele (rezidenty) jiné ekonomiky.

Za rezidenta se přitom označuje osoba, která pobývá (nebo zamýšlí pobývat) jeden rok či déle na území dané ekonomiky. Přeshraniční, sezónní a další krátkodobí pracovníci nejsou vnímáni jako obyvatelé (rezidenti), i když v ní pracují.

Schéma typu remitencí

Celkové remittance (total remittances) tvoří součet osobních remitencí a sociálních dávek.

Osobní remittance (personal remittances) zahrnují běžné a kapitálové převody v hotovosti nebo v naturáliích mezi domácnostmi rezidentů a domácnostmi obývanými nerezidenty v součtu se zaměstnaneckými kompenzacemi (IMF 2009). Právě první uvedené osobní převody (transfery) bývají označovány za remittance obecně, a to i v odborné literatuře.

Mají tři položky:

- *Osobní převody* (personal transfers) se skládají ze všech běžných převodů v hotovosti i v naturáliích zaslaných či obdržených domácnostmi obývanými rezidenty do nebo z domácností obývanými nerezidenty. Osobní převody tak v podstatě zahrnují všechny běžné převody mezi rezidenty a nerezidenty. Osobní transfery představují novou položku v manuálu IMF (2009) a reprezentují širší definici pracovních remitencí (World Bank 2019), která byla v minulosti využívána jako hlavní kategorie označující remittance.
- a) Remittance v hotovosti (cash remittances) jsou peněžní převody (nebo jejich ekvivalent). Měna je přepravena z jedné země do druhé a je fyzicky doručena remitentem (nebo jeho jménem) určenému jednotlivci nebo jeho rodině (IMF 2009).
- b) Remittance v naturáliích (remittances in kind) jsou převody ve formě (přivezeného) zboží nebo služeb (IMF 2009).

- *Zaměstnanecké kompenzace* (net compensation of employees) se týkají příjmů (platy, mzdy a další kompenzace v hotovosti nebo naturáliích aj.) u přeshraničních, sezónních a dalších krátkodobých pracovníků, kteří pracují v ekonomice, v níž nejsou rezidenty. Dále se jedná o příjmy rezidentních pracovníků, kteří jsou zaměstnáni nerezidentními osobami (IMF 2009).
- *Kapitálové převody* mezi domácnostmi (capital transfers between households) jsou převody peněz v hotovosti nebo naturáliích mezi domácnostmi obývanými rezidenty a domácnostmi obývanými nerezidenty (IMF 2009).

Sociální příspěvky (social benefits) jsou běžné převody (včetně důchodů) obdržené domácnostmi od soukromých společností, vlád a neziskových organizací. Tyto příspěvky jsou svou podstatou určeny pro řešení sociální situace příjemce v době jeho onemocnění, nezaměstnanosti, penze nebo z důvodu řešení bydlení, vzdělávání atd. (IMF 2009).

Hlavní komponenty jsou tedy dvě:

(1) Odměňování zaměstnanců (Compensation of employees): Jedná se o příjmy dočasných migrujících pracovníků v hostitelské zemi a příjmy pracovníků, kteří jsou zaměstnáni na velvyslanectvích, v mezinárodních organizacích a zahraničních společnostech (nebo "příjmy příhraničních, sezónních a jiných krátkodobých pracovníků, kteří jsou zaměstnáni v ekonomice, kde nejsou rezidenty, a rezidentů zaměstnaných nerezidentskými subjekty" (MMF, 2009: 272). Je důležité zdůraznit, že v této definici je zahrnut celý příjem dočasných migrujících pracovníků, ačkoli tento příjem nemusí být nikdy ve skutečnosti převeden (alespoň ne zcela) do země původu, protože migranti si stále musí hradit své vlastní životní náklady. Kromě toho se do remitencí započítávají i platy zaměstnanců zaměstnaných u zahraničních zaměstnavatelů (např. velvyslanectví nebo nadnárodních společností), protože tito státní úředníci, diplomaté, vojenský personál a další jsou považováni za rezidenty země původu (MMF, 2009), ačkoli většina těchto zaměstnanců ve skutečnosti nemusí být migranti ani tyto peníze nikam jinam převádět.

(2) Osobní převody (Personal transfers): Jedná se o všechny běžné transfery v hotovosti nebo v naturáliích, které rezidenti (ať už migranti nebo nemigranti) uskutečnili nebo obdrželi od osob v jiných zemích nebo jim ("všechny běžné transfery mezi rezidenty a nerezidenty" (MMF, 2009: 273).

Obdobné schéma a vymezení nalézáme i u Eurostatu. Remittance jsou vymezeny jako příjmy domácností generované ekonomickou aktivitou v jiné ekonomice než v domácí a následně převedené nebo zaslané na účet domácnosti v zemi původu. V rámci Manuálu o platební bilanci a mezinárodní investiční pozici (BPM6, Balance of Payments and International Investment Position Manual) jsou převody peněz vnímány jako kumulativní míra na třech úrovních:

- Osobní remittance (Personal remittances) zahrnují převod finančních prostředků domácnosti v hotovosti nebo v naturáliích a majetku domácnosti do nerezidentské domácnosti, která se obvykle nachází v domovské ekonomice migranta (včetně darů rodině atd.), ale také čistý příjem generovaný zaměstnáním v jiných ekonomikách, ať už jako sezónní nebo příhraniční pracovník, nebo jako rezident u nerezidentských subjektů (např. mezinárodních institucí se sídlem v domovské ekonomice rezidenta).
- Celkové remittance navíc zahrnují sociální dávky, které byly získány výše uvedenými ekonomickými aktivitami domácností v jiných ekonomikách, např. důchodové nároky.

Osobní remittance jsou definovány jako běžné a kapitálové transfery v hotovosti nebo v naturáliích, které obdrží rezidentské domácnosti od nerezidentských domácností, plus čisté náhrady zaměstnancům, které obdrží rezidentští pracovníci, kteří dočasně pracují v zahraničí nebo přeshraničně dojíždějí. Pro získání čisté hodnoty náhrad zaměstnancům je třeba od odpovídající standardní složky odečíst čtyři doplňkové složky týkající se daní, sociálních příspěvků, dopravy a osobních výdajů (BPM6, A5.10).

$$R1 = D752 + [D1 - (D5Z + D61Z + SCAZ + SDA1)] + D99R1$$

Nařízení Komise (EU) č. 555/2012 ze dne 22. června 2012, kterým se mění nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 184/2005 o statistice Společenství týkající se platební bilance, mezinárodního obchodu službami a přímých zahraničních investic, pokud jde o aktualizaci požadavků na údaje a definic uvádí tyto dva body:

- 4.7.1 Osobní transfery mezi rezidentskými a nerezidentskými domácnostmi

Osobní transfery mezi rezidentskými a nerezidentskými domácnostmi se skládají ze všech běžných peněžních nebo naturálních transferů poskytnutých rezidentskými domácnostmi jiným rezidentským nebo nerezidentským domácnostem nebo přijatých rezidentskými domácnostmi od těchto jiných domácností. Osobní transfery zahrnují položku „z toho“ remittance pracovníků.

- 4.7.1.1 Remittance pracovníků

Remittance pracovníků tvoří osobní transfery od migrantů, kteří jsou rezidenti a zaměstnaní v nových ekonomikách, nerezidentským domácnostem. Osoby, které pracují a pobývají v nových ekonomikách po dobu kratší než jeden rok, se považují za nerezidenty a jejich odměňování se zachycuje jako náhrady zaměstnancům.

Balance of Payments and International Investment Position Manual – Sixth Edition (BPM6) (2009) přišel se změnou v měření remitencí a uvádí, že:

- A5.1 Remittance představují příjmy domácností ze zahraničních ekonomik, které pocházejí především z dočasných nebo trvalých pohybů osob do těchto ekonomik. Remittance zahrnují peněžní a nepeněžní položky, které plynou prostřednictvím formálních kanálů, např. elektronickým převodem, nebo neformálními kanály, jako jsou peníze nebo zboží transferované přes hranice. Z velké části se skládají z finančních prostředků a bezhotovostních položek, které posílají nebo darují jednotlivci, kteří se přestěhovali do nové ekonomiky a stali se rezidenty a čisté odměny příhraničních, sezónních nebo jiných krátkodobých pracovníků, kteří jsou zaměstnaní v ekonomice, v níž nejsou rezidenty.
- A5.20 Rámce platební bilance a národních účtů se opírají o identifikaci rezidentů a nerezidentů podle jednotlivých vykazujících ekonomik. Vzhledem k tomu, že koncepce osobních transferů a remitencí jsou založeny na koncepci rezidence, a nikoliv migračním statusu, není v platební bilanci pojem migrace definován.

Carling (2005) uvádí sedm různých forem remitencí (převzato ze Stojanov, 2009):

1. Osobní vklady nebo investice – peněžní transfery určené pro vlastní použití (investiční činnost, spotřebu, obchodní rozvoj, výstavbu domova, zakoupení půdy, úspory a další). Migranti si sami určují využití těchto remitencí.
2. Transfery v rámci rodiny – transfery prostředků rodinným příslušníkům nebo přátelům do zemí původu. Ve většině zemí jsou to nejdůležitější toky remitencí. Často se jedná o pravidelně zasílané prostředky (měsíčně nebo při příležitosti svátků, náboženských slavností atd.). Tyto remittance slouží k zabezpečení základních potřeb, spotřebě, vzdělání, zdravotní péči. O využití těchto zdrojů rozhodují zpravidla jejich příjemci.
3. Charitativní dary – určené pro charitativní účely, kostely a mešity.

4. Kolektivní investice směřující do rozvoje – nejčastěji transfery prostředků pocházejících od organizací migrantů, které by měly směřovat do rozvoje komunity v zemích původu.

5. Daně a odvody – jedná se o povinné odvody vládním a veřejným institucím, jako jsou školy, nemocnice z důvodu zajištění vzdělání či zdravotnické péče pro členy rodiny a přátele v zemích původu. Zároveň se sem započítávají dobrovolné transfery remitencí (např. podpora domácí vlády) a zaplacené daně od emigrantů.

6 a 7. Důchody a transfery sloužící k sociálnímu zabezpečení – sem se počítají regulérní transfery od bývalých zaměstnavatelů, penzijních fondů a vlád zemí, kde byl migrant zaměstnaný.

3. ZÁKLADNÍ TEZE REŠERŠE

Plánování výzkumu započalo (kritickou) rešerší, která poskytla přehled relevantních publikací a zhodnocení jejich obsahu a přínosu pro přípravu výzkumného záměru, jehož cílem je získání nových poznatků o příjmech, výdajích a remitencích cizinců žijících v České republice posílaných do zahraničí. Jednalo se o východisko pro návrh a následné měření objemu remitenčních toků, a to napříč širokým spektrem cizinců. Kritická rešerše přístupů k výzkumu o příjmech, výdajích a remitencích cizinců v ČR byla přípravnou fází a východiskem pro další etapy zkoumání. Zpracování rešerše doporučujeme, užitečné bylo zejména z hlediska poznání aktuálního stavu poznání a dále pro vyhledávání vlivových faktorů a proměnných.

Rešerše představuje soupis základních zjištění a literatury k vybranému odbornému tématu, je východiskem pro vypracování výzkumného záměru/designu výzkumu pro stanovení výše remitencí. Spočívá ve vyhledávání dostupných informačních zdrojů (katalogů knihoven, odborných elektronických databází, webových stránek) a vybrání a utřídění relevantní odborné literatury k našemu tématu. Ve značném množství odborných zdrojů bylo nezbytné posuzovat relevantnost informací vůči naší výzkumné potřebě, protože rozsah informací o remitencích je značný. Právě v tomto bodu se naplnilo kritické poslání rešerše, která přináší přehled o stavu poznání v tématu, utřídění základních poznatků a východisek, a to takovým způsobem, aby je bylo možné využít jako podklad pro tvorbu hypotéz v kvantitativně zaměřeném výzkumu mezi cizinci – jimiž se rozumí fyzické osoby, které nejsou státními občany České republiky, včetně občanů Evropské unie (§1, zák. č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR). Jinak řečeno, za cizince jsou v České republice považovány osoby s jiným než českým státním občanstvím, osoby bez státního občanství a rovněž osoby s více občanstvími, z nichž žádné není státním občanstvím ČR.

Pro účely rešerše bylo potřeba mít neustále na mysli téma výzkumu, kterým jsou příjmy, výdaje a remittance a cíl výzkumu: zjistit mezi cizinci žijícími v České republice fakta o jejich příjmech, výdajích a remitencích posílaných do zahraničí. Jinými slovy řečeno kvantifikovat remitenční toky. Nejedná se jen o určení rozsahu remitencí, ale i o jejich kontextualizaci především v rámci širšího sociálního a ekonomického jednání migrantů a volených dlouhodobějších životních strategií, utvářených v rámci domácností.

Jaké poznatky rešerše přinesly? Uvádíme je v bodech.

Ve výzkumu je potřeba se zaměřit na remittance v hotovosti (cash remittances), které představují peněžní převody, ale i na ty naturální. Remittance jsou peněžní platby, které jsou posílány jednotlivcům nebo domácnostem v zahraničí. Tyto platby často bývají posílány rodinnými příslušníky nebo přáteli, kteří pracují v zahraničí a chtějí podpořit své blízké v zemi původu. Naturální remittance představují zboží posílané či přepravované do zahraničí. Vedle ekonomických remitencí jsou důležité i remittance sociální, které zahrnují a) normativních struktury – myšlenky, hodnoty a přesvědčení, jako je například očekávání o fungování státu, církve, justice nebo očekávání o úloze soudců, politiků a duchovních, b) systémy praxe – činnosti formované normativními strukturami, například praktikování náboženství nebo občanská a politická participace, c) sociální kapitál – sítě kontaktů, sdílených norem, hodnot a porozumění, které usnadňují spolupráci uvnitř skupin nebo mezi nimi. Sociálním remitencím jsme se ve výzkumu nevěnovali, byť jsou s těmi ekonomickými silně provázány (Boccagni, Decimo, 2013).

V českém prostředí nalézáme ve vztahu k tématu zejména výsledky šetření Sociologického ústavu AV ČR Survey of Foreigners' Incomes, Expenditures and Remittances z roku 2010, na které náš výzkum naváže. Autorky Yana Leontiyeva a Blanka Tollarová (2010) zkoumaly vzorce remitencí zasílaných cizinci žijícími na území ČR mezi lety 2008 a 2010.

Od roku 2010 v Česku neproběhnul žádný komplexní kvantitativní výzkum remitencí, ale objevily se některé studie, které se zabývaly remitenčním chováním vybraných kategorií cizinců, téma se ale začalo mnohem častěji objevovat zejména v souvislosti s rozvojovými studiemi.

Popsané výzkumy se zaměřují výhradně na migranty z Ukrajiny, kteří pobývají na území České republiky legálně. V úvahu nejsou brány remittance vznikající v prostředí tzv. nelegální migrace – tedy neoprávněných pobytů na území státu nebo pobytů v rozporu s účelem, pro který bylo vydáno pobytové oprávnění. Zajímavé rovněž je, že se vyhýbají tématu a vlivu faktorů, které remittance a remitenční chování ovlivňují méně viditelně, ale pravděpodobně velmi silně – pracovní vykořisťování (Střítecký, Topinka, 2013) a institucionalizace pracovní migrace z Ukrajiny, tzv. klientský systém (Uherek 2001, Nekorjak, 2006, Hofírek, Nekorjak, 2007, Topinka, 2006, Topinka, Kliment, 2007), který reguluje příjmy. Způsoby výběru respondentů/participantů míří spíše do prostředí méně kvalifikované pracovní migrace. Výsledky se v některých bodech shodují, zejména ve zjištění týkající se dynamiky remitencí a významu rodinných vazeb a zázemí.

Při zjišťování remitencí vysoce kvalifikovaných cizinců v Jihomoravském kraji se ukázalo, že téměř pětina respondentů (17,3 %) část svých příjmů do zahraničí posílá. Přibližně třetina dotázaných posílá částku do deseti procent svého příjmu (33,1 %), přibližně čtvrtina respondentů (25,3 %) posílá částku do pěti procent a více než čtvrtina respondentů (28,3 %) částky do 25 % svého příjmu. Nejčastěji se jednalo o objem peněz do výše pěti až deseti procent příjmu. Do čtvrtiny své mzdy posílalo do zahraničí téměř 87 % dotazovaných. Ve srovnání s výsledky ukrajinské pracovní migrace je zapojení se HQM do remitencí opačné, mnohem menší.

Můžeme předpokládat, že míra integrace, doba pobytu, postavení na trhu práce a sociální sítě, vztahy a vazby budou mít vliv na remitenční chování.

4. VÝBĚR ZKOUMANÝCH, METODA VÝBĚRU VZORKU

4.1. MOŽNOSTI VÝBĚRU VZORKU

Ve výzkumech se řeší **otázka důvěrnosti (citlivosti) informací**, které respondenti v kvantitativních výzkumech musí při zjišťování remitencí uvádět, a která může ovlivnit validitu a věrohodnost dat. Bernard a Leontiyeva (2013) nazvali jeden z textů „Cizinci jako obtížně dosažitelná populace.“ Uvádí, že cizinci představují jednu z obtížně dosažitelných populací (hard-to-reach population), při jejichž dotazníkovém šetření narážejí standardně používané postupy na těžko překonatelné překážky. Autoři odkazují na práci Marpsat a Razafindratsima (2010), kteří vyjmenovávají pět definičních znaků obtížně dosažitelných populací. Patří mezi ně skupiny, které jsou málo početné a představují jen velmi malý podíl ze všech obyvatel, dále skupiny, které jsou obtížně identifikovatelné, protože to, co je spojuje, není na první pohled patrné, takové, pro které není k dispozici dostatečně kvalitní opora výběru, skupiny relativně uzavřené, jejichž členové nemají zájem podávat informace o svém chování, a nakonec takové, o jejichž chování není dostatek informací, které by výzkumníkovi usnadnily kontakt s členy skupiny. Autoři dále uvádí: „Nehledě na metodologické komplikace není realizace dotazníkových šetření obtížně dosažitelných populací nemožná. Vyžaduje ovšem specifické nástroje a postupy zvolené podle podoby zkoumané populace (Kalton, Anderson 1986; Sudman, Sirken, Copan 1988). K doporučovaným postupům patří zejména provedení screeningu členů zkoumané populace před vlastním šetřením, různé varianty výběru metodou sněhové koule či zapojení etnických informátorů, kteří umožní tazateli přístup ke členům komunity, tzv. gatekeeperů. I při důsledné aplikaci těchto postupů ovšem získané výsledky zpravidla nesplňují přísné nároky na reprezentativitu, které umožňují statisticky korektně zohledňovat v analýzách výběrovou chybu. Výše zmíněné znaky obtížně dosažitelných skupin totiž zásadně komplikují dvě fáze dotazníkového šetření. Zaprvé znemožňují standardní způsoby tvorby reprezentativního vzorku respondentů, zadruhé komplikují samotný rozhovor a snižují návratnost celého šetření. Snižování návratnosti pak může mít další negativní vliv na reprezentativitu vzorku.“ (Bernard, Leontiyeva 2013: 58).

Bernard a Leontiyeva dále komentují obtíže, které plynou ze specifík cizinecké populace – je málo početná, příslušníci některých státních příslušností jsou obtížně identifikovatelní a zejména není k dispozici spolehlivá opora výběru. Tvorbu reprezentativního vzorku cizinců také výrazně komplikuje nedostupnost jejich kompletní databáze, která by mohla sloužit jako opora výběru. Cizinci legálně pobývající na území ČR jsou sice zahrnuti do databáze

Cizineckého informačního systému (CIS), spravovaného Ministerstvem vnitra ČR, a také do centrálního registru obyvatel, tyto databáze ovšem nejsou pro účely výzkumu přístupné a lze je využít pouze pro získání přehledu o některých základních strukturálních znacích populace cizinců (Leontiyeva, Chytil 2012). Databáze cizinců nejsou dostupné ani na regionální či lokální úrovni, což znemožňuje také realizaci víceetapových náhodných výběrů.

Z hlediska standardních výběrových procedur autoři upozorňují na to, že populace imigrantů navíc vykazuje některé další znaky, které dotazníková šetření komplikují. Cizinci nejsou v populaci rozmístěni náhodně, jejich prostorová koncentrace je výrazně nadprůměrná, lze mluvit o určité prostorové segregaci cizinců na území měst (Valenta 2012), a navíc cizinci často využívají hromadná ubytovací zařízení (Leontiyeva, Chytil 2012), která většina dotazníkových šetření nepokrývá. To ale můžeme v našem výzkumu využít spíše jako výhodu. Jistým problémem je rovněž vysoká prostorová mobilita cizinců, zejména v počáteční fázi jejich pobytu. Podobně jako v jiných zemích je rovněž v České republice míra vnitřní mobility cizinců několikanásobně vyšší než mobilita většinové populace (Čermák, Janská 2011). Problémy může způsobit rovněž jazyková bariéra, jejíž překonání znamená nutnost realizace šetření v mateřském jazyce respondenta. Mezi další bariéry patří zejména častá uzavřenost komunit cizinců, spojená s nedůvěrou vůči outsiderům a neochotou odpovídat na otázky tazatele, a také obavy z možného zneužití důvěrných informací, které by potenciální respondent o sobě tazateli sdělil.

Dále z textu vybíráme jen některé inspirativní podněty z hlediska výběru:

- Problém nízkého zastoupení cizinců v populaci lze do jisté míry obejít, existují-li lokality s výraznou koncentrací cizinců (např. určité čtvrti ve městě). Tato místa je pak možno při screeningu cizinců z celé populace výrazně nadreprezentovat. Takový postup je variantou disproporčního stratifikovaného výběru. Je výhodný zejména v situaci silné rezidenční segregace, kdy převážná část cizinců obývá specifické lokality. Zaměření výzkumu jen na místa vysoké koncentrace cizinců by tedy odůvodněně mohlo vést k významnému zkreslení jeho výsledků. (pozn. Massey: bydlení v lokalitě s vysokou koncentrací přistěhovalců nebo ne souvisí s mírou integrace a společenským postavením)
- Kromě kvótního výběru, který byl vícekrát využit při výzkumu cizinců v České republice, patří k postupům, které mohou nalézt uplatnění rovněž ve výzkumu migrantů, především „time-location sampling“ a „respondent-driven sampling“.

- V případě time-location samplingu je opora výběru obsahující seznam respondentů nahrazena seznamem míst, která jsou členy zkoumané populace často navštěvována – tzv. míst koncentrace. První podmínkou pro získání reprezentativního souboru je nalezení takového množství míst koncentrace, aby měli všichni potenciální respondenti možnost být na nich zastíženi. Posléze je proveden na vytipovaných místech koncentrace sběr dat, v jehož průběhu jsou respondenti mimo jiné dotázáni, jak často jednotlivá místa koncentrace navštěvují. Problematickým aspektem metody je jistě její závislost na vážení dat podle údajů dodaných samotnými respondenty. Ty nemusí být spolehlivé.
- Respondent-driven sampling je obdobou tvorby vzorku metodou sněhové koule, která usiluje o eliminaci některých zkreslení, jež obvykle sněhovou kouli doprovázejí. K nim patří závislost struktury vzorku na výběru prvních respondentů, od nichž se koule začne nabalovat, dále silnější zastoupení těch členů skupiny, kteří jsou ochotnější participovat, maskování, resp. situace, kdy respondenti chrání své nejbližší známé před zařazením do vzorku v případě obav ze ztráty soukromí, a též problém nadreprezentování těch subjektů, které udržují nejrozsáhlejší sociální sítě. Respondent-driven sampling se od metody sněhové koule odlišuje dvěma detaily, které podle Heckathorna (2002) mají potenciál nejzávažnější zkreslení vzorku eliminovat. A) Zaprvé jsou již nalezení respondenti finančně zainteresováni na shánění dalších vln účastníků výzkumu. Každý, kdo souhlasí s rozhovorem, má šanci získat dva druhy odměn. Odměnu za rozhovor a odměnu za každého dalšího respondenta (s omezením maximálního počtu dalších respondentů, které může získat). Tento postup si klade za cíl zvýšit návratnost a získat pro výzkum i ty členy zkoumané populace, kteří by jinak nebyli ochotni na něm participovat. B) Zadruhé, v průběhu rozhovoru jsou respondenti tázáni na rozsah svých sociálních sítí uvnitř zkoumané populace. Data je pak možno vážit tak, aby respondenti s méně rozsáhlými sítěmi získali větší váhu. Toto následné vážení je velmi podobné vážení v time-location samplingu. Heckathorn (2002) uvádí, že pokud má vznikající sněhová koule dostatečný počet vln (zpravidla minimálně šest), výsledný vzorek ztrácí závislost na struktuře první vlny respondentů, a to i přesto, že různé podskupiny v dané populaci mohou mít tendenci vybírat další respondenty častěji ze své skupiny. Vážení podle rozsahu sociálních sítí, které respondenti udržují ve zkoumané populaci, je ovšem metodologickou slabinou tohoto přístupu. Získání validní informace o rozsahu sociálních sítí totiž není snadné (viz Topinka, Janků, 2018).

- Využívání některé varianty metody sněhové koule je využíváno z důvodu, že snižuje riziko odmítnutí. Text uvádí, že pro volbu metody sněhové koule pak hovoří i povaha mezinárodní migrace, v níž je zpravidla velmi patrný vliv sociálních sítí. Provázanost migrantů mezi sebou je tak dosti vysoká.
- Specifickou alternativou tvorby vzorku respondentů využívanou ve výzkumu cizinců je využití informací z obcí, ze kterých cizinci pocházejí. Tomu odpovídá design „ethnosurveys“. Massey doporučuje začít výzkum podrobným screeningem domácností v několika obcích, z nichž odcházejí imigranti do země, o jejíž přistěhovalce se výzkumník zajímá. Tento screening mu poskytne kontakty na samotné cizince, a to jak na ty, kteří ještě pobývají v cizí zemi, tak na ty, kteří se po určité době vrátili zpět domů. Právě zahrnutí navrátilců do výzkumu je důležitá výhoda Masseyho přístupu. Výrazným limitem je omezení výzkumu na přistěhovalce pocházející z omezeného množství komunit a také metodologická náročnost celého postupu.
- Kvótní výběr: lze využít v situaci, kdy zkoumaná populace není zcela neznámá, naopak známe její strukturu, ovšem opora výběru není dostupná. Při sběru dat pak výzkumník dbá na to, aby výsledný vzorek odpovídal základní struktuře souboru. Toto je ovšem obecná idea kvótního výběru, za níž se mohou skrývat různorodé konkrétní způsoby nalézání respondentů. Kvalita kvótního výběru navíc velmi silně závisí na kvalitě práce tazatelské sítě, která při něm není snadno kontrolovatelná. Smith (2008) ukazuje, že u kvalitně provedených kvótních výběrů ve většině případů získané údaje velmi dobře odpovídají hodnotám naměřeným pomocí pravděpodobnostních výběrů. V českých podmínkách, kdy lze získat z oficiální databáze základní sociodemografickou strukturu populace cizinců pobývajících legálně na území České republiky, se kvótní výběr nabízí jako poměrně snadný způsob tvorby vzorku cizinců. Pro zhodnocení kvality provedených kvótních výběrů by však bylo třeba vědět nejen to, jaké kvóty byly ve výběru využity, ale také to, jakým způsobem tazatelé kvóty naplňovali – kde respondenty oslovovali, jak zacházeli s odmítnutím rozhovoru, k jak silnému clusterování respondentů žijících či pracujících ve stejných podmínkách docházelo. Tyto informace přitom ve výzkumných zprávách standardně obsaženy nejsou.

Nízká návratnost:

- Základní druhy výpadků jsou ovšem dva: nekontaktování respondenta a neochota či neschopnost respondenta spolupracovat. Pokud je nezastižená a nespolupracující část zkoumané populace něčím specifická, vede nízká návratnost ke zkreslení vzorku. Při

výzkumu obtížně dosažitelných populací je návratnost zpravidla větším problémem než při jiných druzích sociálně vědních šetření. Skrytost zkoumané populace (často záměrná), citlivost tématu a nedůvěra vůči tazatelům a výzkumníkům jsou faktory, které návratnost výrazně komplikují.

- Při dotazování ilegálních imigrantů je zřejmě problém výpadků návratnosti (non-response) výrazně vyšší než při výzkumu legálně usazených cizinců.
- Nižší návratnost pak jde převážně na vrub výpadkům vzniklým kvůli nekontaktování a také neschopnosti poskytnout odpovědi kvůli jazykové bariéře. Lze však spekulovat o tom, že za odmítnutím z důvodu jazykové bariéry se v některých případech skrývá neochota participovat.
- Problém jazykové kompetence se doporučuje řešit buď existencí dotazníku v několika jazykových mutacích, nebo využitím cizinců jako tazatelů, případně umožněním využít rodinné příslušníky vybraného respondenta jako překladatele.
- Výzkumníci zaměřující se na takové populace cizinců, mezi nimiž je velké množství ilegálních imigrantů (Cornelius 1982; Massey 1987; Agadjanian, Zotova 2012), ale také výzkumníci populace žadatelů o azyl, kteří mohou mít rovněž obavy poskytovat informace, které by bylo možné zneužít v rozhodování o jejich statusu (Bloch 1999), čelí v otázce návratnosti podstatně větším problémům než výzkumníci zaměřující se převážně na legální imigranty, i když tuto míru nelze přesně dokumentovat. Jejich doporučení jsou následující: využití tazatelů z řad zkoumané národnosti (Bloch 1999), zajistit doporučení výzkumu ze strany významných etnických komunitních leaderů jakožto gatekeeperů (Bloch 1999), postupovat metodou sněhové koule, kdy je tazatel respondentům doporučen někým ze zkoumané komunity (Cornelius 1987), rezignovat na provádění rozhovorů v domácnostech a místo toho se zaměřit na jiná místa, např. pracoviště (Agadjanian, Zotova 2012).
- Sporná je otázka odměňování respondentů za provedené rozhovory. Wetzels a kol. (2008) ukazují, že v nizozemských šetřeních měly malé odměny pro respondenty potenciál zvýšit návratnost cca o 10 %, nicméně toto zvýšení návratnosti paradoxně zhoršilo selektivitu návratnosti ve vztahu k etnické příslušnosti. Na cizince zařazené do vzorku totiž stimuly ve formě malých odměn na rozdíl od většinové populace neměly

vliv. Některé postupy, jako výše zmíněný respondent-driven sampling, ovšem použití odměn pro respondenty přímo vyžadují.

V závěru textu autoři uvádí, že se populace cizinců v České republice vyznačuje vlastnostmi, které ji řadí k obtížně dosažitelným populacím. Relativně malá velikost, absence opory výběru, specifické formy ubytování, značná prostorová koncentrace a jazyková bariéra stavějí před výzkumníky řadu výzev. V případě dosavadních rozsáhlejších dotazníkových šetření byly tyto výzvy prozatím řešeny vždy formou kvótního výběru, a to s různým úspěchem. Absence detailních informací o konstrukci jednotlivých vzorků a o práci tazatelů nám často znemožňuje posoudit do hloubky kvalitu provedených šetření.

Při porovnání výzkumů jediná výraznější odchylka, která zřejmě souvisí s konstrukcí vzorku, se týká prostorového rozmístění respondentů a rovněž jejich formy ubytování. Chyby v těchto znacích jsou přitom silně závislé na způsobu práce tazatelské sítě – na jejím prostorovém rozmístění a na tom, kde konkrétně tazatelé kontaktují respondenty.

S alternativními metodami tvorby vzorku, jako je time-location sampling nebo respondent-driven sampling, prozatím v českém výzkumu cizinců zkušenosti nejsou. Nemáme tedy možnost porovnat jejich výsledky s výsledky založenými na kvótním výběru. Je pravděpodobné, že i v budoucnu bude kvótní výběr představovat při dotazníkových šetřeních cizinců v České republice dominantní metodu tvorby vzorku. Snadná dostupnost informací o rozložení základních kvótních znaků a navyklé způsoby práce agentur disponujících tazatelskými sítěmi činí z kvótního výběru preferovanou variantu. Autoři uvádí, že tato varianta má potenciál poskytovat kvalitní data. Problematickým se kvótní výběr stává v okamžiku, kdy nás zajímají údaje i o ilegálních imigrantech. Platíli značně vysoké odhady počtu ilegálních imigrantů, znamená rezignace na jejich adekvátní zahrnutí do vzorku možné výrazné zkreslení výsledků. Využití některé alternativní metody tvorby vzorku by pak bylo užitečným korektivem.

4.2. NÁVRH VÝBĚRU VZORKU

Velikost vzorku jsme stanovili dvěma způsoby. První způsob se řídil jedním z modelů pro výpočet rozsahu výběrového souboru (n), přičemž základní soubor tvořili všichni cizinci v ČR (nejvyšší odhadovaný údaj). Dospěli jsme k údaji 2 000 cizinců.

Výběr zkoumaných byl proveden **dvoufázově** – a) nejdříve jako kvótní výběr), b) poté výběr prostřednictvím zapojení interkulturních informátorů působících v místech s vyšší koncentrací cizinců.

4.2.1. KVÓTNÍ VÝBĚR

Nejdříve jsme tedy zajistili výběr na základě kvótního výběru. Osloveni dotazníkem byli cizinci napříč celým „pobytovým“ spektrem. Dilematem bylo, jaká kvótní kritéria volit. Rozhodli jsme se nakonec pro dvě hlavní kvóty. Zvažovali jsme i možnosti „time-location sampling“ a „respondent-driven sampling“, ale jako metody výběru je zamítli a zůstali u kvótního výběru – nicméně do druhé fáze jsme zakomponovali některé dílčí inspirace. Vedly nás k tomu dvě skutečnosti – kvótní výběr měl zajistit dostatečnou pestrost vzorku z hlediska státních příslušností a dále některé limity uváděných přístupů (např. podmínka úplného sběru dat v místě koncentrace cizinců).

Přišli jsme s variantou výběru, která bere ohled na celosvětový charakter imigrace a vychází z geografické příslušnosti cizinců k tzv. makroregionům světa a podle ní jsme dále výběr strukturovali. Podařilo se takto do vzorku dostat mnohem pestřejší kompozice cizinců (vyváženější zastoupení), tím i získat komplexnější přehled o remitencích napříč celým cizineckým spektrem. Nejdříve jsme zvolili tři kvóty. Byla mezi nimi ekonomická aktivita, kterou jsme ale z výčtu hlavních kvót nakonec vypustili. Důvodem byla skutečnost, že bychom museli vycházet zejména u státních příslušností z evropského makroregionu z odhadu, nikoliv statisticky stanoveného údaje. Zvolili jsme nakonec **dvě hlavní kvóty**:

1. makroregion,
2. státní občanství.

Makroregion zahrnoval celkový počet cizinců; volili jsme součet cizinců s živnostenským oprávněním a počet cizinců registrovaných ÚP (tj. ekonomicky aktivní).

Vzhledem k zastoupení cizinců ze zemí, které spadají do jednotlivých makroregionů, jsme jako kvóty zvolili evropský makroregion, ruský makroregion, indonéský makroregion (v rámci těchto makroregionů jsme vyzvedli cizince s nejčastějšími státními občanstvími). Ostatní regiony jsme ponechali označené jako „ostatní makroregiony“.

Státní občanství (4 nejpočetnějších z evropského makroregionu, 2 z ruského makroregionu a 1 z indonéského makroregionu; v rámci těchto tří makroregionů byla vytvořena samostatná kategorie „ostatní“ a další samostatnou kvótu tvořily státní občanství zbývajících makroregionů).

Jsme si vědomi, že kvótní výběr má své limity, jedním je skutečnost, že je reprezentativní vůči zvoleným kvótním kritériím, což ale obvykle provází nereprezentativita či nízká reprezentativita vzorku vůči dalším kritériím/proměnným. Bohužel hlavním limitem je skutečnost, že u četných proměnných nemáme k dispozici validní údaje (např. neumíme vyčíslit skutečnou míru rezidentství a ekonomické aktivity u cizinců z EU, protože se ne vždy registrují k pobytu; míra skutečného nelegálního zaměstnávání se nedá odvodit od odhalené/zaznamenané míry nelegální migrace).

Ve výzkumné praxi jsme usilovali i o průběžnou kontrolu vzorku vůči ostatním známým proměnným, případně zařadili i některé kontrolní proměnné. Abychom alespoň částečně kontrolovali další proměnné, byli instruováni tazatelé tak, aby při sběru dat vyhledávali cizince s ohledem na jejich některé další charakteristiky (hovoříme o kontrolních proměnných).

V našem případě by se jednalo o **tři kontrolní proměnné**:

- členění na rezident/nerezident
- členění na ekonomicky aktivní a neaktivní (pozn. kategorie se mohou prolínat např. podnikající zaměstnanec, pracující student; předpokládáme poměr mezi ekonomicky aktivními a neaktivními v úhrnu všech členů domácnosti)
- zastoupení studentů (zvláštní kategorie ekonomicky neaktivních)

V rámci výzkumného plánu jsme vycházeli primárně z dat o počtu cizinců v ČR za 2. čtvrtletí 2023 (Cizinci s pobytem v ČR, MV, ČSÚ; Cizinci s živnostenským oprávněním podle státního občanství, MPSV; Cizinci evidovaní na úřadech práce, MPSV). Využili jsme také data počtech cizinců studentů vysokých škol (Statistika výkonových ukazatelů veřejných a soukromých vysokých škol ČR 2022, MŠMT). Cizince jsme rozdělili podle státních občanství do příslušných makroregionů.

Vzhledem k tomu, že **cizinci se státním občanstvím EU** nemají povinnost se registrovat k pobytu, jsou jejich počty v řadě států ve statistice Cizinců s pobytem nižší než ve skutečnosti. V případě států EU (včetně Norska, Švýcarska, Islandu a Lichtenštejnska), ve kterých jsou počty Cizinců s pobytem v ČR nižší než počty evidovaných MPSV a MŠMT (podnikatelé, zaměstnanci,

studenti) jsme přistoupili k následujícímu postupu výpočtu počtu cizinců, kterým jsme zajistili, že jejich zastoupení ve výsledném vzorku nebude podhodnoceno.

Cizinci s živnostenským oprávněním + cizinci evidovaných na úřadech práce + studenti VŠ = počet cizinců států EU v České republice.

Postup výpočtu (státy EU):

Počet osob s registrovaným pobytem, státy EU (2. čtvrtletí 2023)

	Pobyt v ČR	Pobyt nad 12 měsíců (k 31. 12. 2022)
Počet cizinců EU	228 232	227 348

Data o počtu osob s registrovaným pobytem jsme nahradili daty o počtu ekonomicky aktivních osob a studentů VŠ.

	Počet podnikatelů	Počet evidovaných na ÚP	Počet studentů VŠ	CELKEM
Počet cizinců EU	41 545	400 248	25 277	467 070

V případě ostatních evropských zemí a třetích zemí jsme vycházeli z dat o Cizincích s pobytem v ČR, Cizincích s pobytem nad 12 měsíců podle státního občanství (2. čtvrtletí 2023, MV). Tato data jsme dále srovnávali s počtem Cizinců s živnostenským oprávněním, evidovaných na úřadech práce, abychom stanovili poměr ekonomicky aktivních a ekonomicky neaktivních cizinců. Data jsme srovnávali také s počty studentů VŠ, pokud byla data za daný stát dostupná.

Do celkového počtu cizinců pro výpočet vzorku jsme nezapočítávali cizince bez státního občanství, s nezjištěným státním občanstvím, azylanty a kategorii tzv. ostatní.

Počet dotazníků v jednotlivých makroregionech

	% cizinců v ČR	Počet dotazníků
Evropský makroregion	38,9 %	778
Ruský makroregion	48,9 %	978
Indonéský makroregion	6,0 %	119

Ostatní makroregiony	6,2 %	125
----------------------	-------	-----

Evropský makroregion

Vzhledem k předpokladu, že se budou lišit příjmy, spotřeba, úspory a remittance občanů států Evropy s vyšší a nižší životní úrovní než má Česká republika, rozdělili jsme Evropský makroregion na státy s vyšší a nižší životní úrovní. Vypomohli jsme si statistickými daty Eurostatu – Životní úroveň států EU. U států, které nejsou součástí EU, jsme dodatečně využili Index lidského rozvoje (Human development index HDI).

Státy s vyšší životní úrovní než ČR – Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Irsko, Island, Itálie, Kypr, Lichtenštejnsko, Lucembursko, Malta, Německo, Nizozemsko, Norsko, Rakousko, Slovinsko, Švédsko, Švýcarsko, Velká Británie a Severní Irsko. (44 456 cizinců)

Státy s nižší životní úrovní než ČR – Albánie, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Černá Hora, Estonsko, Chorvatsko, Kosovo, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Portugalsko, Rumunsko, Řecko, San Marino, Severní Makedonie, Slovensko, Srbsko, Španělsko. (449 723 cizinců)

Stanovili jsme kvótu 3/4 dotazníků ze států s nižší životní úrovní a 1/4 dotazníků ze států s vyšší životní úrovní.

	% cizinců v ČR	Počet dotazníků
Evropský makroregion	39,6 %	778
Z toho		
Nižší životní úroveň	3/4	583
Slovensko	56,8 %	331
Polsko	11,7 %	68
Rumunsko	10,9 %	64
Bulharsko	8,6 %	50
Maďarsko	5,7 %	33
Ostatní	6,3 %	37
Vyšší životní úroveň	1/4	195
Německo	30,2 %	59
Velká Británie	17,9 %	35
Itálie	15,8 %	31
Francie	12 %	23
Ostatní	24,1 %	47

V případě Evropského makroregionu známe data o počtu ekonomicky aktivních cizinců, nevíme však, kolik cizinců zde žije, nepracují (vyjma studentů) a neregistrovali se k pobytu. Zároveň jsou mezi cizinci z příhraničních států EU významně zastoupeni příhraniční pracovníci.

- **Poměr ekonomicky aktivních a neaktivních** jsme nestanovili (v případě EU nelze stanovit)
- **Poměr rezident – nerezident** jsme nestanovili (nelze stanovit)
- **Podíl studentů VŠ** jsme stanovili na 5 % (vycházíme z podílu studentů na počtu osob s pobytem, případně součtu ekonomicky aktivních a studentů).

Ruský makroregion

	% cizinců v ČR	Počet dotazníků
Ruský makroregion	48,9 %	978
Z toho		
Ukrajina	87,3 %	854
Rusko	6,9 %	67
Ostatní	5,8 %	57

Ostatní – budou osloveni cizinci z Běloruska (zastoupeni 1,3 %), Moldavsko (zastoupeni 1,2 %), Kazachstán (1,6 %), Arménie (0,4 %), Uzbekistán (0,5 %).

- **Poměr ekonomicky aktivních a neaktivních** jsme na základě podílu ekonomicky aktivních (podnikatelů + evidovaných na ÚP) na celkovém počtu cizinců s pobytem v ČR stanovili
Rusko – 60:40
Ukrajina – 50:50; instrukce tazatelům zahrnout cizince s dočasnou ochranou a bez
Ostatní – 80:20
- **Poměr rezident – nerezident** u cizinců z ruského makroregionu jsme stanovili na základě podílu residentů (pobyt delší než 12 měsíců) na celkovém počtu cizinců s pobytem v ČR z ruského makroregionu 99:1
- **Podíl studentů VŠ** jsme stanovili na 3 % (vycházíme z podílu studentů na celkovém počtu cizinců s pobytem).

Indonéský makroregion

	% cizinců v ČR	Počet dotazníků
Indonéský makroregion	6 %	119
Z toho		
Vietnam	88,4 %	105
Ostatní	11,6 %	14

Ostatní – budou osloveni cizinci z Filipín (představují 7,8 %), případně Thajska (představují 2,2 %), Indonésie (0,7 %).

- **Poměr ekonomicky aktivních a neaktivních** jsme na základě poměru ekonomicky aktivních cizinců (podnikatelů + evidovaných na ÚP) a celkového počtu cizinců s pobytem v ČR stanovili na 60:40
- **Poměr rezident – nerezident** u cizinců z indonéského makroregionu jsme stanovili na základě poměru residentů (pobyt delší než 12 měsíců) a celkového počtu cizinců s pobytem v ČR z indonéského makroregionu na 97:3
- **Podíl studentů VŠ** jsme nestanovili – nižší než 1 % (vycházíme z podílu studentů na celkovému počtu cizinců s pobytem).

Ostatní makroregiony

	% cizinců v ČR	Počet dotazníků
Ostatní makroregiony	6,2 %	125
Čínsko-japonský makroregion		25
Islámský makroregion		20
Anglo-americký makroregion		20
Latinsko-americký makroregion		20
Indický makroregion		20
Africký makroregion		20

Jedná se o cizince z Islámského makroregionu, Anglo-amerického makroregionu, Latinsko-amerického makroregionu, Australsko-oceánského makroregionu, Čínsko-japonského makroregionu, Indického makroregionu a Afrického makroregionu.

S ohledem na rozdělení dotazníků napříč těmito regiony a zachování vypovídající hodnoty výsledků výzkumu navrhuje rozdělení dotazníků takto: nejpočetněji zastoupený čínsko-japonský makroregion 25 dotazníků; zbývající makroregiony rovnoměrně – 20 dotazníků/makroregion (cizinci z Australsko-oceánského makroregionu nebudou zastoupeni s ohledem na velmi nízký počet cizinců žijících v ČR – 1 111 cizinců).

Připravili jsme návrh států, z nichž měli tazatelé respondenty oslovovat:

Čínsko-japonský makroregion – Mongolsko (12 327), Čína (8 241), případně Korejská republika (2 932), Japonsko (1 990)

Islámský makroregion – Turecko (5 197), Egypt (1 711), případně Írán (1 339), Izrael (1 516), Sýrie (1573), Tunisko (1 422), Alžírsko (919)

Anglo-americký makroregion – USA (9 542), Kanada (1 294)

Latinsko-americký makroregion – Brazílie (1 360), Mexiko (1 325), případně Kolumbie (693), Kuba (605), Chile (460),

Indický makroregion – Indie (8 903), Bangladéš (1 302), Nepál (1 290), Pákistán (1 031), Afghánistán (545)

Africký makroregion – Nigérie (1 211), Ghana (828), Etiopie (229), Kamerun (190), Keňa (184), Angola (150), Zimbabwe (172)

- **Poměr ekonomicky aktivních a neaktivních** jsme na základě podílu ekonomicky aktivních (podnikatelů + evidovaných na ÚP) na celkovém počtu cizinců s pobytem v ČR z daného makroregionu stanovili takto:
 - Čínsko-japonský makroregion – 60:40
 - Islámský makroregion – 60:40
 - Anglo-americký makroregion – 50:50
 - Latinsko-americký makroregion – 70:30
 - Indický makroregion – 70:30
 - Africký makroregion – 80:20
- **Poměr rezident – nerezident** u cizinců u ostatních makroregionů jsme stanovili na základě podílu residentů (pobyt delší než 12 měsíců) na celkovém počtu cizinců s pobytem v ČR z daného makroregionu stanovili takto:
 - Čínsko-japonský makroregion – 90:10

- Islámský makroregion – 90:10
 - Anglo-americký makroregion – 95:5
 - Latinsko-americký makroregion – 90:10
 - Indický makroregion – 90:10
 - Africký makroregion – 90:10
- **Podíl studentů VŠ** jsme stanovili takto (vycházíme z poměru studentů k celkovému počtu cizinců s pobytem z daných makroregionů):
 - Čínsko-japonský makroregion – 5 %
 - Islámský makroregion – 15 %
 - Anglo-americký makroregion – 5 %
 - Latinsko-americký makroregion – 10 %
 - Indický makroregion – 20 %
 - Africký makroregion – 25 %

Rozpis států viz příloha.

4.2.2. VÝBĚR PROSTŘEDNICTVÍM ZAPOJENÍ INTERKULTURNÍCH INFORMÁTORŮ

Na základě instrukce z vytvořené kvótní tabulky jsme postupovali napříč jednotlivými státními příslušnostmi (etnickými sítěmi). Pro každou z nich jsme vytvořili napříč státem přehledy míst, která se vyznačují zvýšených koncentrací cizinců dané státní příslušnosti. Geografické rozložení cizinců je nerovnoměrné a výzkum byl situován do míst větších koncentrací napříč ČR, což bylo zajištěno způsobem výběru tazatelů (místem jejich bydliště a pracovního působení). Abychom zajistili ve vzorku zastoupení nerezidentů, výběr míst byl uzpůsoben charakteru migrace (např. oslovovat Poláky či Slováky rovněž v příhraničí).

Inspirovali jsme se prvky tzv. time-location samplingu, kdy byl vytvářen seznam míst, která jsou členy zkoumané populace často navštěvována – tzv. míst koncentrace. Vyšli jsme z předpokladu, že v těchto místech je zvýšená potřeba interkulturní práce – tedy činností široce pojatých, které mají podobu tlumočnických služeb, pomoci na úřadech a v dalších veřejných institucích, vyjednávání a prevence konfliktů v komunitách a sousedstvích. Tyto činnosti vykonávají především osoby s migrační zkušeností a znalostí více jazyků a kultur (tedy i té „české“). Mezi jejich kompetence patří komunitní tlumočení, sociální poradenství,

mezikulturní mediace a komunitní práce. V českém prostředí se jedná spíše o paraprofesionální podoby práce.

Také jsme se inspirovali přístupem Respondent-driven sampling, který je obdobou tvorby vzorku metodou sněhové koule (chtěli jsme tím rozšířit potenciál sítí k oslovení), která usiluje o eliminaci některých zkreslení, jež obvykle sněhovou kouli doprovázejí. K nim patří závislost struktury vzorku na výběru prvních respondentů, od nichž se koule začne nabalovat, dále silnější zastoupení těch členů skupiny, kteří jsou ochotnější participovat, maskování, resp. situace, kdy respondenti chrání své nejbližší známé před zařazením do vzorku v případě obav ze ztráty soukromí, a též problém nadreprezentování těch subjektů, které udržují nejrozsáhlejší sociální sítě. Respondent-driven sampling se od metody sněhové koule odlišuje dvěma detaily, které podle Heckathorna (2002) mají potenciál nejzávažnější zkreslení vzorku eliminovat. A) Přítomna je finanční motivace – každý, kdo poskytnul rozhovor, má šanci získat odměnu za dalšího doporučeného respondenta. Tento postup si klade za cíl zvýšit návratnost a získat pro výzkum i ty členy zkoumané populace, kteří by jinak nebyli ochotni na něm participovat. B) Zadruhé, v průběhu rozhovoru jsou respondenti tázáni na rozsah svých sociálních sítí uvnitř zkoumané populace. Data je pak možno vážit tak, aby respondenti s méně rozsáhlými sítěmi získali větší váhu.

V prvním kroku tedy proběhla identifikace míst vyšších koncentrací daných státních příslušností. Ve druhém kroku došlo k vyhledání/oslovení interkulturních informátorů. Ti byli motivováni ke sběru dat finančně a instruováni, aby oslovovali participanty v rámci svých „pracovních“ sítí. U nich jsme předpokládali, že budou méně selektivní než jejich osobní sítě. Potenciál sítí byl rozšířen motivováním respondentů k tomu, aby nabídli potenciál svých sítí.

V určených místech byla vytvořena síť tzv. etnických informátorů. Jednalo se o jedince, kteří v roli gatekeeperů disponují potřebnou důvěrou a kontakty, obvykle vykonávají práci, která má charakter interkulturní práce. Nezaměřovali jsme se jen na více profesionalizované interkulturní pracovníky, ale i na širší okruh lidí, kteří vykonávají činnosti interkulturního charakteru. Klíčové je, že se jednalo o pracovníky, kteří se z větší části rekrutují přímo z prostředí cizinců, nebo z profesně zaměřených a orientovaných skupin (vietnamisté, arabisté, ukrajinisté). Jejich úkolem je, že podporují cizince, majoritní společnost a veřejné instituce při vzájemné komunikaci, posilují jejich přátelské soužití a překonávání různých bariér integrace. Nalézají se mezi minoritou a majoritou, přičemž mají znalost o fungování obou světů. Co obvykle dělají? Poskytují doprovod, asistenci a tlumočení na žádost cizince nebo úředníka/pracovníka instituce, poskytují základní sociální poradenství v českém a dalším

jazyce, poskytují kontakty na odborné poradenství, doporučují, na koho se v dané situaci obrátit, pomáhají cizincům se v českém prostředí zorientovat a poskytují základní informace o životě v ČR. Jsou využíváni při řešení případných nedorozumění či konfliktů.

Vedle těchto profesionálních pracovníků jsme spolupracovali i s těmi, kteří vykonávají jen některé z těchto činností a bývají označováni spíše za komunitní pracovníky nebo jsou paraprofesionály či etno-lídry. Jedná se o mnohem širší skupinu lidí, kteří poskytují komunitní služby a komunitní tlumočení. Na rozdíl od dříve zmíněných profesionálních interkulturních pracovníků bývají odměňováni sporadicky, případně tuto práci vykonávají dobrovolně. U výběru těchto spolupracovníků jsme byli více obezřetní. Nechceme, aby roli tazatelů převzali různými riziky zatížení např. komunitní mluvčí či nekvalitní tlumočníci. Cílili jsme na osoby, které naplňují širší definici tzv. interkulturní práce a získávali jsme na ně reference prostřednictvím místních aktérů integrace (sociální služby, integrační centra).

5. PŘÍPRAVA DOTAZNÍKU

Remittance jsou ovlivněny řadou okolností, s čímž bylo potřeba ve výzkumu počítat. Klíčové je, že remitenční chování je určeno charakterem migrace, do značné míry důvody, které k přemístění vedly a způsobem přijatého rozhodnutí k migraci. Ovlivňují ho dále socioekonomické charakteristiky migrantů, síla nadnárodních vazeb, hustota sociálních sítí, nabytý sociální status a síla vazeb k místu původu. Teorie oplývá celou řadou identifikovaných vlivových proměnných a faktorů, které ovlivňují remitenční chování, mezi jednotlivými skupinami se ale mohou lišit.

Naším primárním cílem bylo kvantifikovat remittance a zohlednit takové proměnné, které mohou být využity v rámci modelování (dopočtů). V popředí vlivových proměnných se nalézá socioekonomický status, často vyjadřovaný výší příjmů. Neméně důležité je sledovat také výši životních nákladů, které se díky způsobu života liší od obvyklých nákladů majority, přičemž rozdíl mezi příjmy a náklady vytváří rezervoár pro potenciální remitenční transfery. Do výzkumu budou zahrnuty osoby různých státních příslušností – občané ze zemí EU i mimo EU.

Prvním krokem bylo provedení operacionalizace. Jedná se o proces, kdy byl výzkumný problém převeden a vyjádřen v podobě vztahů mezi pozorovatelnými proměnnými. Rozpracovali jsme obecné termíny do roviny sledovatelných indikátorů/proměnných, znaků, které se staly podkladem pro tvorbu dotazníku.

Tvorba hypotéz proběhla ve dvou úrovních. První (primární) se zaměřila na peněžní transfery (výše, směry, způsoby, zdroje, frekvence, dynamika, adresáti, motivy, účely), druhá na postižení hlavních faktorů, které tyto transfery ovlivňují (příjmy, výdaje, status, sítě apod.). V této fázi byly formulovány stěžejní hypotézy tak, aby byl dotazník věcný a nepřesáhnul svým objemem únosnou hranici zátěže pro respondenty. Výsledkem byla sada proměnných a indikátorů, které byly připraveny k tomu, aby byly přeneseny do dotazníku.

Dále byly na základě sady proměnných formulovány otázky. Při samotné formulaci byla zohledněna skutečnost, že dotazník byl překládán do několika jazykových mutací. Dále byla provedena celková dramaturgie (řazení otázek, logické bloky otázek, oslovení, poděkování, instrukce pro respondenty).

Dotazník byl připraven ve dvou podobách – PAPI i on-line verzích, byl ale vyplňován s pomocí asistence tazatelů (fyzická účast). Dotazník se skládal z několika logických bloků: příjmy, výdaje (s ohledem na domácnost), remittance, sociodemografický profil a další charakteristiky (vlivové proměnné).

Dotazník byl přeložen do jazyka respondentů (zajistili překladatelé), překlad byl poté ověřen rodilými mluvčími. Nejprve tedy vznikl standardní jazykový překlad, který následně prošel úpravami ve smyslu verifikace porozumění na úrovni respondentů. Nápomocní v tom byli právě interkulturní pracovníci. Dotazník byl před jeho finalizací ověřen napříč spektrem cizinců v ČR a následně upraven. Téma financí je pro cizince vysoce citlivým tématem. Mnohé komentáře se týkaly právě otázek, které zjišťovaly ekonomické postavení cizinců a údaje o příjmech, výdajích a remitencích. Byla upravena strategie dotazování, dotazník byl zkrácen a tazatelé lépe připravováni na asistenci.

5.1. ZKUŠENOSTI Z PILOTÁŽE A ZAPRACOVÁNÍ ÚPRAV

Pilotáž

Dotazník byl před jeho finalizací ověřován napříč spektrem cizinců v ČR, ale i u tazatelů – členů tazatelské sítě. Vyplynulo to z nutnosti kontrolovat srozumitelnost dotazníku a zajistit validitu zejména z hlediska stejného rozumění otázkám napříč širším spektrem cizinců. Výsledky této pilotáže jsme promítli do konečné podoby dotazníku a do plánu výzkumu (návrhu šetření).

Pilotáž se zaměřila na ověření srozumitelnosti a vhodnosti kladených otázek. Výsledky jsme promítali do úprav a korekcí, které nakonec vedly ke konečné verzi dotazníku. Pozornost byla věnována otázkám, které způsobovaly respondentům potíže. Mnohé otázky jsme reformulovali, některé přeřadili či vynechali. Současně jsme rozšiřovali instrukce pro tazatele, aby dokázali lépe respondenty dotazníkem během sběru provést.

Původně jsme zamýšleli pilotáž provést u cizinců, ale ukázalo se, že musíme porozumění dotazníku ověřit také na úrovni našich tazatelů (etnických informátorů), kteří jsou samotní cizinci. Vyzkoušeli jsme rovněž sběr dat prostřednictvím českých tazatelů či kombinace.

Průběh pilotáže

Pilotáž jsme prováděli ve třech stupních.

- a) Nejdříve proběhlo vyhledávání vhodného respondenta. Respondenti byli vyhledávání prostřednictvím členů vytvářené tazatelské sítě, ale i na základě tipů výzkumníků. Tazatelé nejdříve vyhledávali tzv. typické členy cizineckých komunit. Obdrželi instrukci, aby oslovili a k pilotáži motivovali takové respondenty, kteří nejvíce odpovídali typickým případům, co nejvíce zastoupeným běžným charakteristikám dané skupiny.
- b) Po zapracování prvních zjištění do dotazníku jsme provedli ověření toho, jak otázkám rozumí samotní tazatelé, kteří jsou sami cizinci. Získali jsme tím další podněty pro úpravy a zejména pro zpřesnění a doplnění instrukcí pro tazatele. Tazatelé získali zkušenosti z dotazování a byli schopni sami reflektovat, co potřebují více vysvětlit.
- c) Po zapracování dalších úprav jsme se vrátili zpět k respondentům – cizincům. Pozorovali jsme a vyhodnocovali, jak probíhá oslovování tazatelů podle instrukcí (tentokrát jsme zohledňovali i kvótní kritéria, např. byli osloveni studenti a širší spektrum cizinců). Instrukce při výběru nyní směřovaly k zajištění větší pestrosti oslovených (makroregion, státní příslušnosti). Tím jsme získali konečné připomínky a ty zapracovali do dotazníku.

Sledovali jsme a vyhodnocovali, jaké jsou reakce na formulaci otázek (srozumitelnost), porozumění (jazykové, kulturní), schopnost odpovídat v rámci škál a hodnocení dramaturgie dotazníku (řazení otázek, stupňování náročnosti otázek, členění do logických bloků, motivační oslovení, instrukce). Zaznamenávali jsme všechny podněty, aby bylo zřejmé, s jakými obtížemi jsme se při ověřování dotazníku setkali a jak na ně reagovali.

Pracovali jsme s překladem dotazníku do anglického a ukrajinského jazyka. Ostatní překlady byly zajištěny tzv. pasivním konsekutivním překladem – rodilý mluvčí převáděl text z cizího jazyka do jazyka rodného (tazatel i respondent hovořili stejným rodným jazykem). Tlumočený komunikát byl ale předem připravený, nikoliv spontánní a okamžitý.

Počet pilotovaných dotazníků mezi cizinci podle makroregionů

Původně jsme plánovali provést pilotáž na 1 % vzorku, tedy na 20 cizincích. Hned první zkušenosti ukázaly, že bude potřeba provést pilotáž o něco širší a více kolovou. Celkem jsme provedli pilotáž se 43 cizinci a 12 tazateli.

Zkušenosti uvádíme podle témat, které se ukázaly být klíčové.

Délka vyplnění

Průměrná délka vyplňování dotazníku činí 30 minut. Její rozpětí je ale poměrně velké – od 20 minut do 60 minut. Ovlivňuje to několik okolností: znalost kulturního prostředí (míra integrace), znalost jazyka, vzdělání, potřeba asistence při vysvětlování některých slov (významů).

Zjistili jsme, že:

- Dotazník obecně rychleji vyplňují lidé mladší, s vysokoškolským vzděláním, studenti, integrovaní a jednočlenné domácnosti.
- Potřeba větší asistence a objasňování, případně vyplňování údajů za celou domácnost, prodlužuje dotazník o desítky minut.

Překlad

Je potřeba mít dotazníky připravené ve vícero formách. Pokud cizinec český jazyk nezná nebo je začátečník či mírně pokročilý (A1 až B1), potřebuje mít k dispozici překlad. U úrovně B2 (pokročilí) a vyšší respondenti zvládali dotazník v češtině (žádali ho) a zcela si vystačili s občasným ověřením a podporou tazatele – tj. příležitostnou jazykovou asistencí (u významu konkrétního slova – např. živnostník, specialista). Ve dvou případech byl využit anglický překlad, který byl jazykem mezinárodním a nebyl pro tazatele ani pro respondenta jazykem rodným.

Ukázalo se, že je potřeba věnovat pozornost:

- a) Kulturně senzitivnímu překladu dotazníku (dvoustupňový překlad – adaptační překlad); je potřeba kontrolovat následující: překlad je adekvátní originálu z hlediska obsahu informací, stylu a komunikační funkce, je jazykově správný a zní v cílovém jazyce přirozeně.
- b) Jazykové asistenci – ideálem je, pokud tazatel a respondent mluví stejným jazykem a v tom případě lze využít tzv. pasivní překlad – rodilý mluvčí převádí text z českého jazyka do jazyka rodného; nutné je ale, aby byl tazatel připravený a dobře dotazníku rozuměl – tlumočený komunikát musí být předem připravený, nikoliv spontánní a okamžitý; lze využít v případě, že cizinci již hovoří česky na úrovni B2 (pokročilí) nebo v případě marginálního počtu respondentů dané jazykové skupiny.

Je tedy potřeba při oslovování posoudit jazykovou kompetenci respondenta a podle ní nabídnout adekvátní formu dotazování – písemnou formu v kombinaci s jazykovým tlumočením či asistencí. U jednotlivých případů okrajových skupin lze využít pasivní konsekutivní, ale předem připravený překlad.

V dotazníku jsme se věnovali dílčím úpravám znění otázek, aby jim respondenti a tazatelé rozuměli a rovněž je bylo možné snadno překládat do dalších jazyků. Upravili jsme po jazykové stránce (stylistické) celkem 23 otázek – tedy přibližně každou druhou.

Klíčový problém – vysoce citlivé téma

Téma financí je pro cizince vysoce citlivým tématem. Mnohé komentáře se týkaly právě otázek, které zjišťovaly ekonomické postavení cizinců a údaje o příjmech, výdajích a remitencích. Odmítavé reakce se týkaly otázek č. 3, 6, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17. Někteří odmítli dále pokračovat u otázky č. 10, která zjišťuje údaje za všechny členy domácnosti. Tato otázka je prubířským kamenem dotazníku. Respondenti s ní mají potíže, protože nemají přesné informace o údajích za ostatní (společně hospodařící) rodinné příslušníky. Musí je zjišťovat, což zdržuje.

Setkali jsme se s trojím vysvětlením, proč můžou cizinci odpovědi v průběhu sběru dat odmítat:

a) Kulturní výklad

Více pochází od interkulturních pracovníků, kteří uvádí, např. že se „*nejedná o slušné otázky, které není zvykem v dané kultuře navzájem sdělovat, natož někomu dalšímu. Vzhledem k nepříznivým zkušenostem některých Vietnamců z první generace, kteří se stali obětí zločinu odcizení identity, je komunita velmi opatrná při poskytování informací.*“ Kulturní výklad se objevuje zejména u asijských komunit – Mongolů a Vietnamců, kde je citlivost neuvěřitelně vysoká a údaje jsou označovány za zcela intimní. K nevhodnosti otázek jsme obdrželi nejvíce reakcí z prostředí asijské migrace, kde bariéry způsobují i následující body.

b) Ohrožující informace

Uvádění konkrétních informací je v rozporu s tím, jaké informace o sobě cizinci poskytují směrem k systému (neoficiální a nezdaněné příjmy, práce beze smluv, utajené příjmy, prokazování výše prostředků, alimenty apod.). Uvést jiné (skutečné) informace je pro ně ohrožující. Obávají se kontrol a vyptávání považují za hrozbu. Některé informace už v minulosti poskytovali ČSÚ, jsou to podle nich špioni.

c) Osobní selhání

Otázky na finance někteří považují za citlivé, protože jsou osobním přiznáním vlastního selhání a neúspěchu. Některí přicestovali s tím, že budou vydělávat prostředky a namísto toho sotva zvládají hradit elementární výdaje, neposílají zpátky domů slíbené prostředky, nedaří se jim hradit půjčky na relokaci atd. Přiznat si to je pro mnohé těžké, skrývají svou nepříznivou situaci i před svými krajany. Jeden z cizinců je nazval „chudými venkovany“.

Celkově lze uvést, že jsme se setkali s principiálním a zásadním odmítnutím účasti, ale i s pochopením a ochotou se zapojit. Reakce v pilotáži byly přibližně 50: 50, v průběhu sběru ale bude situace o něco horší. Znamená to, že se v průběhu tvorby dat budeme v terénu setkávat s častým odmítáním, v některých kategoriích cizinců může tazatel čelit 3 až 4 odmítnutím, než uspěje. Tazatelé budou muset ustát opakovaná odmítnutí a vyhledávat ty cizince, které k vyplnění namotivují a přesvědčí. Problémem je, že emotivní reakce vyvolaly ty otázky, které jsou nezbytné pro výpočtový vzorec. Pokud už někdo dotazník vyplnil celý, tazatelé nestačili plně ověřovat součty údajů, aby si všimli drobnějších diferencí a rozporů. Bude potřeba údaje kontrolovat v matici, případně je dopřesnit v doplňkovém dotazování.

Jak na toto reagovat?

- a) Některé názorové otázky jsme zjemnili, aby nebyly tak zátěžové.
- b) Respondenty hned na úvod musíme otevřeně informovat, že se budeme ptát na konkrétní údaje za domácnost, ať jsme případně odmítnuti na začátku, nikoliv v průběhu dotazování.
- c) Vybírat takové tazatele, kteří nemají vnitřní bariéru o tyto citlivé údaje respondenty požádat.
- d) Nabídnou i možnost dotazník vyplnit anonymně – kupř. formou telefonické asistence.

Tazatelé

Ověřovali jsme různé druhy tazatelů. Neuspěli čeští tazatelé a jejich oslovování cizinců na hromadných akcích (např. jazykové kurzy, meetingy).

Způsob využití etnických informátorů je funkční, selhává ale v okamžiku, kdy tazatelé mají vnitřní bariéry či ostych a nedokážou „přemostit“ některé citlivé otázky.

V prostředí některých komunit (zejm. asijských, ale i ruských a ukrajinských) jsme se setkali s *paradoxem anonymity*. Tazatelé, kteří jsou etnickými informátory, se sice dostanou k respondentům, mají u nich důvěru, navázané vztahy, ale ti jim odmítají dotazník vyplnit, protože jim hrozí ztráta anonymity. *Téma anonymity* poměrně rezonovalo, respondenti pociťují její ztrátu, pokud probíhá vyplňování face to face.

Někteří cizinci reagovali s tím, že by dotazník vyplnili anonymně, např. do on-line prostředí a s asistencí po telefonu, aby se nemuseli setkat s tazatelem tváří v tvář. Pilotáž ukázala, že žádoucí je kombinace způsobu sběru dat. PAPI (Pen-And-Paper-Interviewing, osobní dotazování pomocí papírového dotazníku) bude využíváno spíše okrajově. Přibližně stejným dílem lze uplatnit CAWI (Computer Assisted Web Interviewing, online metoda sběru, tazatel asistuje) a CAPI (Computer Assisted Personal Interviewing, tazatel s respondentem prochází dotazník a odpovědi zaznamenává do notebooku nebo tabletu). Všechny způsoby jsme testovali a ukazuje se, že pro zajištění návratnosti a validity je nabídnout je všechny.

Jako funkční se ukázalo zapojení asistentů pedagoga, s čímž jsme dříve nepočítali.

Pokud budou tazatelé v roli, kdy budou vyvíjet tlak na respondenty, sníží se validita odpovědí. Je potřeba předcházet situacím, kdy budou tazatelé působit nátlakově. U nevyznačených (rozšiřujících) otázek budou respondenti vedeni k tomu, aby neodpovídali, pokud nejsou o správnosti odpovědi přesvědčeni.

Shrnutí změn v dotazníku

- Upravili jsme po jazykové stylistické stránce celkem 23 otázek – tedy přibližně každou druhou.

- Úvodní oslovení v dotazníku jsme zkrátali a zjednodušili, vypustili informaci o ČSÚ (potřeby státu)
- Postojové otázky, které činily problém s porozuměním, jsme vypustili (celá ot. č. 8).
- Nově byla do sociodemografické části zařazena samostatná otázka na pohlaví a věk.
- V některých otázkách jsme doplnili (rozšířili) možnosti odpovědí.
- Některé názorové otázky jsme zjemnili, aby nebyly tak zátěžové.
- Dotazník obsahuje celkem 45 položek.

Ukázalo se jako potřebné:

- Kontrolovat povinné minimum otázek pro výpočtové vzorce – tazatelům je v dotazníku je potřeba vyznačit (tzv. povinné odpovědi) a upozornit na ně.
-
- Zajistit kulturně senzitivní překlad dotazníku (dvoustupňový překlad – adaptační překlad); je potřeba kontrolovat následující: překlad je adekvátní originálu z hlediska obsahu informací, stylu a komunikační funkce, je jazykově správný a zní v cílovém jazyce přirozeně.
- Osloven musí být respondent, který má ve vícečlenných domácnostech povědomí o údajích za jednotlivé členy domácnosti, případně aby si je mohl připravit (někteří si vedou záznamy o hospodaření).

5.2. ELIMINACE NEÚPLNÝCH ODPOVĚDÍ A NON-RESPONSE

Obvyklé bývá, že typ odpovědí neúplných či non-response je v podobných šetřeních ponecháván stranou. Záleží ale na množství a druhu položek, u nichž se tento typ odpovědí objeví, jak s ním naložíme. Je potřeba se ale nejdříve zaměřit na to, aby těchto odpovědí bylo obecně co nejméně. Příčin bývá více – neznalost správné odpovědi, snaha se odpovědi vyhnout, přetížení respondenta množstvím požadavků či špatná dramaturgie dotazníku nebo nevhodná formulace otázek.

Jak lze dosáhnout eliminace neúplných či žádných odpovědí? Určitě důrazem na pečlivé provedení již zmíněné operacionalizace. Jedná se o proces, kdy výzkumný problém převedeme a vyjádříme v podobě vztahů mezi pozorovatelnými proměnnými. Doporučujeme formulovat hypotézy, a to ve dvou úrovních. První (primární) se zaměřením na peněžní transfery (výše,

směry, způsoby, zdroje, frekvence, dynamika, adresáti, motivy, účely), druhé na postižení hlavních faktorů, které tyto transfery ovlivňují (příjmy, výdaje, status, síť apod.). V této fázi je důležité formulovat stěžejní hypotézy tak, aby byl dotazník věcný a obsahoval klíčové položky (proměnné, indikátory), které potřebujeme pro výpočet odhadu remitencí znát. Tímto procesem budeme generovat jen určitý počet otázek a zajistíme takový rozsah dotazníku, který nebude představovat pro respondenty neúměrnou zátěž, na kterou by reagovali neodpovídáním.

Dále je potřeba se věnovat dramaturgii dotazníku – řazení otázek, stupňování náročnosti otázek, členění do logických bloků, motivačnímu oslovení a poděkování, instrukcím pro respondenty apod. Pozornost je potřeba věnovat znění otázek (případně jejich komentování), aby byly otázky pro respondenty srozumitelné. Znamená to, že nemůže být překládán do cizího jazyka jen formálně, ale musí se jednat o tzv. kulturně senzitivní překlad, jehož součástí je ověření srozumitelnosti. Významná je samotná formulace otázek – některé nejvíce senzitivní lze doplnit o otázky méně zátěžové, které se budou dotazovat třeba na výši odhadované remitence u blízkých přátel.

Nezařazovali jsme otázky, které podporují neodpovídání, např. zaměřené na minulost, které kladou nároky na vzpomínání. Lepší je soustředit se na remitence v dané chvíli, které jsou v čerstvé paměti respondentů či na kratší časové úseky (např. měsíc, tři měsíce). Pro identifikaci otázek, které mohou vést k neodpovídání, posloužila pečlivá pilotáž dotazníku. Provádíme ji tak, že je u ní přítomen výzkumník, který rovněž vede s respondentem diskusi o tom, co pro něj bylo obtížné, proč na některé otázky neodpověděl či proč s odpovědí váhal, zarazil se. Pozornost jsme věnovali otázkám, které nebyly zodpovídaný – zjišťovali jsme, proč tomu tak je, a reagovali jejich reformulací, rozšířením komentáře či vhodnější instrukcí pro tazatele.

5.3. SOUBOR PRACOVNÍCH HYPOTÉZ

Uvádíme soubor hypotéz, které se staly výchozím bodem pro tvorbu proměnných a indikátorů (a otázek v dotazníku). Byly vytvořeny na základě kritické rešerše.

- Čím vyšší je příjem domácnosti, tím vyšší je i úspora, spotřeba a remitence.
- Více než ¾ cizinců nahlíží na svou ekonomickou situaci jako na příznivou.

- Celková výše finanční remittance domácnosti tvoří obvykle 1/5 příjmů a výdajů domácnosti.
- Největší výdaje (spotřeba) za domácnost představují výdaje na potraviny a na bydlení (včetně energií apod.).
- Převody k nerezidentům probíhají více neformálními cestami než formálními.
- Remitenční toky směřují především do země původu.
- Kvalifikace cizince je v souladu s aktuálním zaměstnáním.
- U 1/10 cizinců je součástí příjmu příjem ze zahraničí (důchod, bývalý zaměstnavatel v jiné zemi, domovské zemi, současný zaměstnavatel – pracují na dálku, penzijní fondy, stát)
- Remittance/příjmy/úspory jsou nižší v domácnostech, které pobírají sociální dávky (hum. příspěvek)
- Více než ¾ cizinců dobře hodnotí kvalitu svého života.
- Občané vysokopříjmových zemí/makroregionů (např. USA, Austrálie, Spojené království, Francie či Rakousko) posílají do domovských zemí větší celkový objem remitencí, což jim umožňuje významně vyšší příjmy v ČR oproti jiným skupinám cizinců.
- Se silícími vazbami na české prostředí (lidi) remittance slábnou.
- Remitenční chování/příjmy/výdaje souvisí se zaměstnaností cizince.
- Více než ½ cizinců je podle svého dobře integrována do společnosti (nepreferování separace, vztahy, kde se cítí doma).
- Pro ½ cizinců je remittance hlavním cílem jejich pobytu/práce v ČR.
- Více než ¾ cizinců žije ve stabilizované socioekonomické situaci
- Více než ½ cizinců nemá dostatečný příjem (musí vést úsporný způsob života)
- Příjmy jen v malém rozsahu tvoří finanční pomoc získaná od krajanů/příbuzných.
- Remittance míří především ke členům rodiny.
- Remittance jsou převáděny pravidelně (opakovaně).
- Hlavní motivací k remitencím je podpora příbuzných.
- Transfery probíhají ponejvíce ve měně EURO.
- Rozhodování o výši remittance je záležitostí hlavy domácnosti
- ¼ cizinců se chová úsporně, aby maximalizovali remittance
- Remittance formou zboží jsou zasílány především v rámci Evropy.
- Remittance naturální (zbožní) ovlivňuje výše nákladů na přepravu.
- Naturální remittance mají obvykle charakter drobného užitkového zboží.
- Přednostně je transferováno nedostatkové zboží v zemi původu.
- Remittance/příjmy/náklady ovlivňuje migrační strategie (usazení se).

- S remitencemi kalkulují více ti, kteří nejsou rozhodnuti zůstat v ČR natrvalo.
- Vyšší četnost návštěv/kontaktů se zemí původu souvisí s vyššími remitencemi.
- Remitence ovlivňuje síla mentálních vazeb na zemi původu (přináležitost).
- Remitence/příjmy/výdaje se liší podle příslušnosti k makroregionu.
- Remitence/příjmy/výdaje se liší v rámci EU (jih vs sever)
- Objem remitence závisí na geografické vzdálenosti.
- Remitence souvisí s hodnocením životní úrovně (obě místa)
- Remitence /příjmy/výdaje se liší podle kritéria příslušnosti k EU vs třetí zemi.
- Remitence více generují muži než ženy.
- Větší objem remitencí zasílají cizinci střední věkové kategorie.
- Remitence/příjmy/výdaje domácnosti cizinců ovlivňuje délka pobytu.
- Remitence jsou nejvyšší po pěti letech pobytu cizince.
- Remitence/příjmy/výdaje domácnosti cizinců ovlivňuje rezidentství (pobývá rok a déle)
- Remitence/příjmy/výdaje domácnosti cizinců ovlivňuje délka pobytu.
- Remitence je výrazem sociálního statusu.
- Remitenční chování/příjmy/výdaje souvisí se zaměstnaností cizince.
- Remitenční chování/příjmy/výdaje souvisí s postavením na trhu práce a odvětvím ekonomické činnosti.
- Remitenční chování/příjmy/výdaje souvisí s postavením na trhu práce a odvětvím ekonomické činnosti.
- Remitence/nížší příjmy/nížší výdaje nalézáme spíše u méně kvalifikovaných cizinců.
- Remitence zasílají především osoby se středoškolským vzděláním.
- Ženatí jedinci zasílají větší objemy remitencí.
- Remitence /příjmy/výdaje se liší podle kritéria příslušnosti k EU vs třetí zemi.
- Objem remitence/příjmů/výdajů závisí na typu uděleného pobytu.
- Remitence v rámci příhraniční a krátkodobé migrace jsou vysoké.
- Remitenční chování/příjmy/výdaje souvisí se skladbou domácnosti z hlediska příbuzenství (rodina)

6. TVORBA (SBĚR) DAT

6.1. PRŮBĚH SBĚRU DAT A ZKUŠENOSTI Z NĚJ

Příprava tazatelské sítě, příprava tazatelů

V segmentech mimoevropských se osvědčila síť tzv. etnických informátorů. Jedná se o osoby, které obvykle vykonávají práci, která má charakter interkulturní práce. Jedná se o pracovníky, kteří se z větší části rekrutují přímo z prostředí cizinců, nebo z profesně zaměřených a orientovaných skupin (vietnamisté, ukrajinisté). Jejich úkolem je, že podporují cizince, majoritní společnost a veřejné instituce při vzájemné komunikaci, posilují jejich přátelské soužití a překonávání různých bariér integrace. Vedle těchto profesionálních pracovníků lze úspěšně zapojit i ty, kteří vykonávají jen některé z těchto činností a bývají označováni spíše za komunitní pracovníky nebo jsou paraprofesionály či etno-lídry (osoby, které poskytují doprovod, asistenci a tlumočení na žádost cizince nebo úředníka/pracovníka instituce, poskytují základní sociální poradenství v českém a dalším jazyce, poskytují kontakty na odborné poradenství, pomáhají cizincům se v českém prostředí zorientovat a poskytují základní informace o životě v ČR, nebo jsou cizinci a tlumočí, vykonávají interkulturní práci, působí ve firmách, jsou pracovníky neziskových organizací, církve, státní správy, samosprávy, škol).

Každý z tazatelů musí projít školením a zavázat se k respektování instrukcí. Obsah školení musí mít tři části a měla by je provázet připravená prezentace. V první části by měli být tazatelé informováni o výzkumném projektu, o řešiteli, o účelu výzkumu, průběhu sběru dat, o práci tazatele, o výběru vhodného respondenta. Ve druhé části by měli být tazatelé informováni o dotazníku, zásadách dotazování, o zásadách etiky a ochrany ve výzkumu, o podmínkách vyzískání informovaného souhlasu, o mlčenlivosti a kontaktech na supervizory. Ve třetí části je potřeba důkladně tazatele obeznámit s dotazníkem a dát prostor diskusi. Otázky musí být projity všechny.

Ukázalo se, že:

- Je potřeba věnovat více prostoru pro prvosběratele. Mnozí si uvědomili, že bude obtížné se dotazovat na finance v tomto rozsahu, reagovali, že je to těžké téma.

- Potřeba je věnovat více vysvětlení toho, co je domácnost. K tomu poslouží několik ilustrativních předem připravených příkladů. Totéž se týká vyjasnění kategorie ekonomicky neaktivních osob.
- Tazatelská síť značně fluktuuje. Musí být průběžně obnovována a doplňována. Neúspěchy při prvotním sběru vedou k nekomunikaci a odstoupení od smlouvy. Fluktuace musí být pravidelně vyhodnocována.

Dotazník prošlý pilotáží z hlediska dramaturgie nepůsobil respondentům potíže. Byly připraveny jazykové mutace a ověřeny u rodilých mluvčích – pracovali jsme s 8 jazykovými variantami plus variantou českou. Překlady byly přizpůsobeny z hlediska komunikace a srozumitelnosti pro respondenty. Z pilotáže jsme přenesli doporučení do **instrukcí pro tazatele**. Tazatelé byli upozorněni na potřebné (nezbytné) údaje. Oslovováni byli v rámci vícečlenných domácností ti, kteří měli mít největší přehled o údajích za jednotlivé členy domácnosti. Každý z tazatelů **prošel školením** a zavázal se k respektování instrukcí. **Obsah školení** byl včleněn do prezentace, která měla dvě části.

V první části byli tazatelé informováni o výzkumném projektu, o řešiteli a TAČRu, o účelu výzkumu, průběhu sběru dat, o práci tazatele, o výběru vhodného respondenta. **Ve druhé části** byli tazatelé informováni o dotazníku, zásadách dotazování, o zásadách etiky a ochrany ve výzkumu, o podmínkách vy získání informovaného souhlasu, o mlčenlivosti a kontaktech na supervizory. Poté proběhlo důkladné obeznámení s dotazníkem a diskuse.

Zkušenosti z přípravy tazatelů ukázaly, že je potřeba věnovat více prostoru pro prvosběratele. Mnozí si uvědomili, že bude obtížné se dotazovat na finance v tomto rozsahu, reagovali, že je to těžké téma.

Potřeba byla věnovat **více vysvětlení toho, co je domácnost**. Připravili jsme několik příkladů, které ukázaly možné situace. Např. bylo pro Ukrajince obtížné pochopit, že když je manžel na Ukrajině, že se nepočítá jako člen domácnosti. Otázky se také týkaly vyjasnění kategorie ekonomicky neaktivních osob. Někteří tazatelé projeví zájem sbírat dotazníky i mimo svou komunitu. Reagovali, že potřebují více času na vyhledávání, motivování, které musí vyplnění dotazníku předcházet.

Proškoleno bylo cca 90 osob a to na opakovaných školeních (15). Při prvním vstupu do terénu sběr vzdalo 10 tazatelů, po prvních vyplněních dalších 5. Museli jsme **průběžně obnovovat a doplňovat síť**, někteří z tazatelů neměli valné úspěchy, přestali komunikovat. Obraceli jsme se na další spojení a vyhledávali tazatele.

Tazatelé vždy po školení obdrželi **další instrukce – tzv. tazatelský úkol**. Podporu tazatelů zajišťovali pracovníci projektu – bylo potřeba komunikovat s tazateli různými způsoby – odpovídáním na emaily, telefonáty, soc. sítě, každý tazatel má přiřazen **supervizora**, provozujeme „pohotovost“ pro rychlé dotazy tazatelů až do 22.00. Dotazy tazatelů se týkají obvykle jednoduchých záležitostí, které se rychle vyřeší (např. dávají za číslovky tečky).

Tazatelé se setkávají s tím, že jim respondenti ruší dohodnuté schůzky. Občas tazatelé zapomenou uvést kód tazatele, což dohledáme a doplníme.

Otevírání prostoru do některých komunit je z hlediska vyjednávání delší, vyžaduje vytvořit podmínky pro tazatele, informovat komunitu prostřednictvím letáku či sociální sítě (např. Vietnam).

Při sběru je využívána **kombinace způsobu sběru dat**. V některých segmentech je oblíbeno PAPI (Pen-And-Paper-Interviewing, osobní dotazování pomocí papírového dotazníku). Jindy zase CAWI (Computer Assisted Web Interviewing, online metoda sběru, tazatel asistuje) a CAPI (Computer Assisted Personal Interviewing, tazatel s respondentem prochází dotazník a odpovědi zaznamenává do notebooku nebo tabletu). Všechny způsoby se ukazují vhodné nabízet.

Největší problém se projevil v prosinci a zejména začátkem ledna 2024, kdy cizinci začali řešit **změny v důsledku novely zákoníku práce**. Dohody o provedení práce, kterou jsme standardně používali pro tazatele, a fungovala pro příležitostné tazatelské práce, se dotkla řada změn. Od roku 2024 je více provázaná s nemocenským pojištěním a pojistným na sociální zabezpečení. Veškeré smlouvy jsme museli přepracovat a řada změn se projevila negativně: limit u vícero zaměstnavatelů, povinnost hlášení do registru dohod o provedení práce (ČSSZ), povinnost hlášení cizince – tzv. Informace o nástupu do zaměstnání občana EU nebo cizince, který nepotřebuje pracovní oprávnění, povinnost vypracovávat rozpis směn.

Tato změna měla **velmi negativní dopady na tazatelskou síť a stojí za časovou prodlevou sběru dat**. Někteří informovaní cizinci již v prosinci z obav vypovídali spolupráci a v lednu

mnozí z připravené tazatelské sítě odmítli podepsat nové znění Dohod o provedení práce. Cizincům vyvstaly nové bariéry v příležitostném zaměstnávání a mnozí odmítli za těchto podmínek spolupracovat. Přináší jim další výdělků neúměrnou zátěž a rovněž finanční rizika. Bylo obtížné cizincům objasnit, o jaké změny se jedná, a reagovali s obavami. Rovněž neúměrně stoupla **administrativní zátěž** v rámci výzkumu.

Nově jsme museli vytvořit a podepsat v lednu Dohody o provedení práce, hlásit je do registru dohod o provedení práce, vypracovávat plány směn a největší problém představuje hlášení na Úřad práce ČR.

Cizinec nám musel zaslat doklady prokazující jeho pobyt a my vyplňovali formulář Informace o nástupu do zaměstnání/prodloužení zaměstnání občana EU/EHP a Švýcarska nebo jeho rodinného příslušníka, nebo cizince, který nepotřebuje pracovní oprávnění. Museli jsme posoudit, kým cizinec je, a podle jakého §. Systém nahlašování jsme konzultovali s Úřadem práce a OAMP MV. Přechod provázely nejasné informace, chybějící instrukce. Posuzujeme tedy doklady cizinců a naše pracoviště vypadá jako kancelář Odboru azylové a migrační politiky (čtenář odpustí sarkasmus). Podle bydliště je potřeba vyhledat příslušnou krajskou pobočku ÚP a odeslat na ni datovou schránkou oznámení, a to před nabytím platnosti DPP.

Tyto procesy narušily fungování vytvořené tazatelské sítě a nově jsme museli vyhledávat tazatele za ty, kteří svou práci opustili (tedy je znovu školit, motivovat, připravit administrativu). Díky tomu, že někteří nebyli schopni doložit platné doklady, nemohli jsme je do dotazování zařadit (nebo měli platnou zaměstnaneckou kartu u jiného zaměstnavatele). Navíc je potřeba si originální dokumenty vyměňovat (často) poštou. Práce na sběru dat se tak protáhly oproti původnímu plánu. Vzhledem k tomu, že dynamika sběru byla menší během období Vánoc. V období Vánoc nás tazatelé upozornili, že data může ovlivnit skutečnost, že jsou odesílány větší objemy remitencí – i proto je **lepší sběr rozptýlit do většího časového úseku**, ať není tolik ovlivněn jednorázovým zvýšením remitence (naše průběžná data fakt potvrzují). Jedná se o několik měsíců (4 až 5).

Tazatelé

Ověřovali jsme různé druhy tazatelů. Neuspěli čeští tazatelé a jejich oslovování cizinců na hromadných akcích (např. jazykové kurzy, meetingy). Způsob využití etnických informátorů je funkční, selhává ale v okamžiku, kdy tazatelé mají vnitřní bariéry či ostych a nedokážou „přemostit“ některé citlivé otázky. V prostředí některých komunit (zejm. asijských, ale i ruských a ukrajinských) jsme se setkali s *paradoxem anonymity*. Tazatelé, kteří jsou etnickými

informátory, se sice dostanou k respondentům, mají u nich důvěru, navázané vztahy, ale ti jim odmítají dotazník vyplnit, protože jim hrozí ztráta anonymity. *Téma anonymity* poměrně rezonovalo, respondenti pociťují její ztrátu, pokud probíhá vyplňování face to face.

Někteří cizinci reagovali s tím, že by dotazník vyplnili anonymně, např. do on-line prostředí a s asistencí po telefonu, aby se nemuseli setkat s tazatelem tváří v tvář. Pilotáž ukázala, že žádoucí je kombinace způsobu sběru dat. PAPI (Pen-And-Paper-Interviewing, osobní dotazování pomocí papírového dotazníku) bude využíváno spíše okrajově. Přibližně stejným dílem lze uplatnit CAWI (Computer Assisted Web Interviewing, online metoda sběru, tazatel asistuje) a CAPI (Computer Assisted Personal Interviewing, tazatel s respondentem prochází dotazník a odpovědi zaznamenává do notebooku nebo tabletu). Všechny způsoby jsme testovali a ukazuje se, že pro zajištění návratnosti a validity je nabídnout je v kombinaci.

Pracovali jsme na půdorysu vytvořené tazatelské sítě tzv. etnických informátorů. Jednalo se o osoby, které obvykle vykonávají práci, která má charakter interkulturní práce. Jednalo se o pracovníky, kteří se z větší části rekrutují přímo z prostředí cizinců, nebo z profesně zaměřených a orientovaných skupin (vietnamisté, ukrajinisté). Jejich úkolem je, že podporují cizince, majoritní společnost a veřejné instituce při vzájemné komunikaci, posilují jejich přátelské soužití a překonávání různých bariér integrace.

Vedle těchto profesionálních pracovníků jsme spolupracovali i s těmi, kteří vykonávají jen některé z těchto činností a bývají označováni spíše za komunitní pracovníky nebo jsou paraprofesionály či etno-lídry. Jednalo se o osoby, které poskytují doprovod, asistenci a tlumočení na žádost cizince nebo úředníka/pracovníka instituce, poskytují základní sociální poradenství v českém a dalším jazyce, poskytují kontakty na odborné poradenství, doporučí, na koho se v dané situaci obrátit, pomáhají cizincům se v českém prostředí zorientovat a poskytují základní informace o životě v ČR, nebo jsou cizinci a tlumočí, vykonávají interkulturní práci. Nakonec jsme i zapojili některé osoby z firemních prostředí ve snaze získat přístup k expatům, bývalé tlumočnický, pracovníky neziskových organizací, církve, státní správy, samosprávy, škol.

Počet tazatelů kolísal, aktuálně je v síti 60 aktivních tazatelů. Číslo se však neustále měnilo. Péče o tazatele a komunikace s nimi patřila k nejnáročnějším úkolům. Jako funkční se ukázalo zapojení asistentů pedagoga, s čímž jsme dříve nepočítali.

Průměrná délka vyplňování dotazníku činí 30 minut. Její rozpětí je ale poměrně velké – od 20 minut do 60 minut. Ovlivňuje to několik okolností: znalost kulturního prostředí (míra integrace), znalost jazyka, vzdělání, potřeba asistence při vysvětlování některých slov (významů). Zjistili jsme, že dotazník obecně rychleji vyplňují lidé mladší, s vysokoškolským vzděláním, studenti, integrovaní a jednočlenné domácnosti. Pokud je potřeba větší asistence a objasňování, případně vyplňování údajů za celou domácnost, tak dojde k prodloužení vyplňování dotazníku až o desítky minut.

Je potřeba mít dotazníky připravené ve vícero formách. Pokud cizinec český jazyk nezná nebo je začátečník či mírně pokročilý (A1 až B1), potřebuje mít k dispozici překlad. U úrovně B2 (pokročilí) a vyšší respondenti zvládali dotazník v češtině (žádali ho) a zcela si vystačili s občasným ověřením a podporou tazatele – tj. příležitostnou jazykovou asistencí (u významu konkrétního slova – např. živnostník, specialista). Ve dvou případech byl využit anglický překlad, který byl jazykem mezinárodním a nebyl pro tazatele ani pro respondenta jazykem rodným.

Je potřeba věnovat pozornost kulturně senzitivnímu překladu dotazníku (dvoustupňový překlad – adaptační překlad); dále potřeba kontrolovat následující: překlad je adekvátní originálu z hlediska obsahu informací, stylu a komunikační funkce, je jazykově správný a zní v cílovém jazyce přirozeně. Ideálem je, pokud tazatel a respondent mluví stejným jazykem a v tom případě lze využít tzv. pasivní překlad – rodilý mluvčí převádí text z českého jazyka do jazyka rodného; nutné je ale, aby byl tazatel připravený a dobře dotazníku rozuměl – tlumočený komunikát musí být předem připravený, nikoliv spontánní a okamžitý; lze využít v případě, že cizinci již hovoří česky na úrovni B2 (pokročilí) nebo v případě marginálního počtu respondentů dané jazykové skupiny. Je tedy potřeba při oslovování posoudit jazykovou kompetenci respondenta a podle ní nabídnout adekvátní formu dotazování – písemnou formu v kombinaci s jazykovým tlumočením či asistencí. U jednotlivých případů okrajových skupin lze využít pasivní konsekutivní, ale předem připravený překlad.

V dotazníku jsme se věnovali dílčím úpravám znění otázek, aby jim respondenti a tazatelé rozuměli a rovněž je bylo možné snadno překládat do dalších jazyků. Úpravy se týkaly ve značné míře stylistiky.

Zpětná vazba z průběhu tvorby (sběru) dat, vyhodnocení strategie sběru

- Ruský, Indonéský a Ostatní makroregiony zahrnují cizince z tzv. třetích zemí. Zde se dobře uplatňuje až s drobnými výjimkami (Vietnam, Indonésie, Filipíny) data získávat, jinak řečeno, není zde tak vysoká míra odmítání pro náročnost tématu. Obtížněji se sbírají data za USA a Kanadu, kde jsou koncentrace výše příjmových osob, které nechtějí dotazník na toto téma vyplňovat. U indonéského makroregionu je potřeba mnohem delší vyjednávání a patřičné uvedení smyslu výzkumu a jeho přínosu (letáky, informace na sociální sítě). K osobám ze třetích zemí mají přístup interkulturníze uplatnit znalosti, jak vyjednat spolupráci a účast na dotazování. Existuje zde alespoň nějaké předitivo vztahů mezi cizinci a prostředím (zejména prostřednictvím služeb). Rychlejšímu a úplnějšímu sběru by bezesporu pomohla možnost flexibilně upravovat výši odměn a tím lépe motivovat tazatele, zejména při dosběru chybějících kvót.
- Evropský makroregion představuje největší zátěž z hlediska tvorby dat. Obtížný je sběr v obou segmentech – s nižší i vyšší životní úrovní.
- V evropském segmentu s nižší životní úrovní jsou zastoupeny Slovensko, Polsko a státy východní a jižní Evropy (po desítkách respondentů) a je obtížné vůbec získat ke spolupráci tazatele, protože jsou nadměrně odmítáni respondenty. Důvodem je značná snaha neuvádět své skutečné příjmy a současně velká míra zapojení do různých forem nelegálního zaměstnávání (práce konané mimo pracovní poměr beze smlouvy, mimo smluvní vztah, různých přivýdělků – i studentů apod., za což jim hrozí sankce, týká se to i do značné míry tzv. pendlerů). Působí zde i překážka v podobě neochoty sdělovat si informace navzájem mezi krajany (je to výbušná v soukromí strážená informace).
- V evropském segmentu s vyšší životní úrovní se setkáváme rovněž s větší mírou odmítání, byť už ne takovou. Nefunguje zde oslovení prostřednictvím komunit, obvykle se jedná o jedince, kteří jsou v pozicích výše kvalifikovaných osob a expatriotů, kteří nechtějí o výši příjmů poskytovat informace. Sledovaná efektivita při oslovování se pohybuje na úrovni přes 10 %, což je nízké. Existuje zde neochota poskytnout informace o financích už vůbec za sebe a existuje neochota poskytnout informace za členy domácnosti (např. stud v případě, že je partner expata bez příjmu). Faktem je, že se jedná o výše příjmové cizince často náležející do kategorií ISCO 1–3. Přístup k nim je obtížný na osobní kontakt (např. ve firmách), současně nevyužívají příliš služeb, či interkulturní práci. Rovněž respondenti kladou důraz na anonymitu – asistovaný sběr

je překážkou, asistenci odmítají s tím, že umí odpovídat bez pomoci. Nabízí se zde vyzkoušet jiné způsoby oslovování (např. on-line bez asistence, ael za podmínky mnohem jednoduššího dotazníku).

- Ukázala se potřeba odměňovat tazatele i za z menší části nedokončené či vyřazené dotazníky, což je otázka jejich motivace.
- Doporučujeme práce zadávat formou tazatelských úkolů a tazatelé vždy po školení ještě obeznámit s dalšími instrukcemi a poskytnout jim materiály ze školení.
- Práce každého tazatele musí být identifikovatelná, musí obdržet svou identifikaci (kód).
- Podporu tazatelů musí zajišťovat pracovníci projektu, je potřeba komunikovat s tazateli různými způsoby – odpovídáním na emaily, telefonáty, soc. sítě, každý tazatel má přiřazen konkrétního supervizora, a je potřeba zajistit „pohotovost“ pro rychlé dotazy tazatelů až do 22.00. Mnoho dotazů tazatelé směřují ve večerní hodiny, nejvíce sbírají o víkendu.
- Otevírání prostoru do některých komunit je z hlediska vyjednávání delší, vyžaduje vytvořit podmínky pro tazatele, informovat komunitu prostřednictvím letáku či sociální sítě (např. Vietnam). V tomto případě je vhodné podpořit vstupy statusově (manažerem projektu, ředitelem).
- Osvědčilo se na tazatele neklást větší zátěž –zadávat tazatelský úkol (např. dávka 5 či 10 dotazníků). Pokud je zvládne, dostane tazatel další tazatelský úkol. Při zadávání úkolu se osvědčuje netlačit tazatele ke kvótám, ale vyjednávat, do jakých prostor má možnost dosáhnout. Tlak na kvóty vede k fluktuaci tazatelů.
- Při sběru lze využít kombinace způsobu sběru dat. V některých segmentech je oblíbeno PAPI (Pen-And-Paper-Interviewing, osobní dotazování pomocí papírového dotazníku). Jindy zase CAWI (Computer Assisted Web Interviewing, online metoda sběru, tazatel asistuje) a CAPI (Computer Assisted Personal Interviewing, tazatel s respondentem prochází dotazník a odpovědi zaznamenává do notebooku nebo tabletu). Všechny způsoby se ukazuje vhodné nabízet.

- Proces je zatížen obrovskou administrativní zátěží, pokud je veden prostřednictvím odměn vyplácených tazatelům formou Dohod o provedení práce. Dohody o provedení práce, které byly používány dříve jako vhodná forma odměny tazatelů za příležitostné tazatelské práce, se dotkla řada změn. Od roku 2024 je více provázána s nemocenským pojištěním a pojistným na sociální zabezpečení. Provází ji řada nezamýšlených důsledků – změny se projevily negativně, např. limit u vícero zaměstnavatelů, povinnost hlášení do registru dohod o provedení práce (ČSSZ), povinnost hlášení cizince – tzv. Informace o nástupu do zaměstnání občana EU nebo cizince, který nepotřebuje pracovní oprávnění, povinnost vypracovávat rozpis směn. Tato změna měla velmi negativní dopady na tazatelskou síť a svou náročností způsobuje menší zájem o tazatelskou práci, zejména z cizineckého prostředí. Přináší jim další výdělku neúměrnou zátěž a rovněž finanční rizika. Proces je administrativně značně náročný a způsobuje značné časové prodlevy. Je potřeba vyhotovit Dohody o provedení práce, vysvětlit jejich složité znění tazatelům, hlásit je do registru dohod o provedení práce, vypracovávat plány směn a největší problém představuje hlášení na Úřad práce ČR.
- Dotazování je potřeba rozložit více v čase, aby nebylo vedeno v jednom okamžiku z roku, kdy je zasíláno více remitencí. V období Vánoc nás tazatelé upozornili, že data může ovlivnit skutečnost, že jsou odesílány větší objemy remitencí – i proto je lepší sběr rozptýlit do většího časového úseku, ať není tolik ovlivněn jednorázovým zvýšením remittance.

6.2. VÝSLEDEK TVORBY (SBĚRU) DAT

Při ukončení sběru dat jsme dosáhli počtu 1 998 sebraných dotazníků. Dále uvádíme tabulku přehledu o výsledcích sběru k 2. 4. 2024.

	celkem	EO	rezidenti	studenti	dočasná ochrana
Evropský makroregion	345			87	
Nižší životní úroveň	240			48	
Slovensko	112			20	
Polsko	37			3	
Rumunsko	9			2	
Bulharsko	9			2	
Maďarsko	11			0	
Ostatní	62			21	

Vyšší životní úroveň	105			39	
Německo	11			5	
Velká Británie	14			0	
Itálie	21			4	
Francie	31			19	
Ostatní	28			11	
Ruský makroregion	1155	786	1000	82	579
Ukrajina	997	696	864	24	579
Rusko	90	51	81	32	
Ostatní	68	39	55	26	
Indonéský makroregion	134	100	63	26	
Vietnam	110	83	48	19	
Ostatní	24	17	15	7	
Ostatní makroregiony	364	179	241	144	
Čínsko-japonský makroregion	51	21	29	26	
Islámský makroregion	68	30	39	28	
Anglo-americký makroregion	25	13	16	7	
Latinsko-americký makroregion	46	29	25	12	
Indický makroregion	80	43	65	28	
Africký makroregion	94	43	67	43	
CELKEM	1998	1065	1304	339	579

Výběr respondentů probíhal podle stanoveného kvótního rozdělení a dvou hlavních kvót (makroregion a státní občanství). Sběr se **dařilo zajišťovat ve třech makroregionech ze čtyř**.

Poměr dotazníků v jednotlivých makroregionech

	Počet dotazníků	% úspěšnosti sběru
Evropský makroregion		
- nižší životní úroveň	240	41 %
- vyšší životní úroveň	105	54 %
Ruský makroregion	1 332	115 %
Indonéský makroregion	149	111 %
Ostatní makroregiony (Čínsko-japonský makroregion Islámský makroregion Anglo-americký makroregion Latinsko-americký makroregion Indický makroregion Africký makroregion)	603	165 %

Ruský, Indonéský a Ostatní makroregiony se dařilo sesbírat, a to nad očekávání. Ukázalo se, že nejobtížnější bylo získávat data od st. příslušností Vietnam, USA a Kanada. U Vietnamu byl sběr komplikovaný z hlediska získávání respondentů za současného apelu na nutnost získávat věrohodné odpovědi týkající se financí. Střetávala se zde kulturní senzitivita s obavami uvést skutečné příjmy. Vyjednávání se nakonec podařilo, ale vyžadovalo delší dobu a specifické postupy při vyjednávání. Obtíže s USA a Kanadou jsou dány tím, že se jedná o vysoce příjmové osoby, které nechtěly dotazník na toto téma vyplňovat (viz dále). V uvedených třech regionech se sběr s výjimkami dařil, je to dáno paradoxně do značné míry tím, že se **jedná o osoby z tzv. třetích zemí**, k nimž mají přístup interkulturní pracovníci a existují způsoby, jak k nim proniknout a také z určité míry i znalosti, jak s nimi vyjednat spolupráci a účast na dotazování. Existuje zde alespoň nějaké předivo vztahů mezi cizinci a prostředím (zejména prostřednictvím služeb, něco potřebují, funguje zde reciproční myšlení), ale i předivo vztahů mezi cizinci samotnými.

Evropský makroregion představoval největší zátěž. Obtížný byl sběr dat v obou segmentech – s nižší i vyšší životní úrovní. V každém jsme objevili jiné důvody.

- V evropském segmentu s nižší životní úrovní jsou zastoupeny Slovensko, Polsko a státy východní a jižní Evropy (po desítkách respondentů). Obtížné bylo už získat ke spolupráci tazatele, protože byli nadmíru odmítáni respondenty a po krátké době sběr

vzdávali. Důvodem byla značná snaha neuvádět své skutečné příjmy (tajit je) a současně velká míra zapojení do různých forem nelegálního zaměstnávání (práce konané mimo pracovní poměr beze smlouvy, mimo smluvní vztah, různých přivýdělků – i studentů apod., za což hrozí sankce, což se týkalo do značné míry i tzv. pendlerů – u těch jsme pozorovali současně změnu dynamiky zájmu o práci v ČR). Působila zde i překážka v podobě neochoty sdělovat si informace navzájem mezi krajany (je to výbušná v soukromí strážená informace).

- V evropském **segmentu s vyšší životní úrovní** jsme se setkávali s rovněž s větší mírou odmítání, byť už ne takovou. Nefunguje zde oslovování prostřednictvím komunit, obvykle se jedná o jedince, kteří jsou v pozicích výše kvalifikovaných osob a expatriotů, kteří nechtějí o výši příjmů poskytovat informace, fungují více soliterně, individuálně, nepotřebují mít silnější vazby na prostředí, udržovat reciprocitu. S ohledem na obtížnost jsme začali více sledovat neúspěšnost tazatelů v tomto segmentu – v jednom časovém úseku jsme vysledovali, že z 277 vyhledaných a oslovených se do dotazníku pustilo 81 osob (29 %). 48 dotazníků ale nedokončilo (kamenem úrazu otázky na celou domácnost) a dokončilo 33 osob – úspěšnost tedy byla jen 12 %. Z reakcí pozorujeme, že a) existuje neochota poskytnout informace o financích už vůbec za sebe, b) existuje neochota poskytnout informace za členy domácnosti (např. stud v případě, že je partner expata bez příjmu). Faktem je, že se jedná o výše příjmové cizince často náležející do kategorií ISCO 1–3. Přístup k nim je obtížný na osobní kontakt (např. ve firmách), současně nevyužívají příliš služeb, či interkulturní práci. Toto se nám v pilotáži neukázalo, protože jsme vyhledávali malý počet ochotných respondentů. Rovněž kladou důraz na anonymitu – asistovaný sběr je překážkou, asistenci odmítají s tím, že umí odpovídat bez pomoci (asistence je překážkou, zátěží, „umí vyplnit sami“). Střeží si své soukromí a mají řídké „národní“ sociální sítě, což limituje možnost je přesvědčovat po linii krajanů.

6.3. SHRNUTÍ DOPORUČENÍ PRO TVORBU DAT

Tazatelé

- Přehodnotit nastavení jednotkové ceny odměn tazatelů. Odměnit i čas hledání respondentů a případnou neúspěšnost, rozlišit objemy prací tazatelů vůči různě obtížným kategoriím cizinců (např. dvě taxy).

- Výběr tazatelů (etnických informátorů) řídit podle kritérií: důvěry (autority), znalosti a orientace v prostředí, znalosti jazyka (jazyková kompetence), vazeb do prostředí a schopnosti neobávat se dotazovat na citlivé údaje. Vybírat takové tazatele, kteří nemají vnitřní bariéru o citlivé údaje respondenty požádat (v rámci blízkých vztahů).
- V rámci školení tazatelů ověřit, zdali tazatelé porozuměli otázkám, projít celé spektrum otázek a v průběhu tazatelské práce ověřovat, zdali dokážou adekvátně poskytovat asistenci a vysvětlovat vše respondentům.
- Budeme čelit fluktuaci tazatelů, kteří budou pod tlakem odmítání, což může ohrozit časový plán sběru, rozšířit nábor tazatelů, poskytovat emoční podporu, aby snášeli odmítání, připravit je na fakt odmítání.
- Tazatel musí být připraven na to, že bude pracovat jak s přeloženým dotazníkem, tak i českým, v některých jednotlivých případech schopný uplatnit tzv. pasivní překlad – jako rodilý mluvčí převádí text z českého jazyka do jazyka rodného, ale za podmínky, že je připravený, nikoliv spontánní a okamžitý (lze využít v případě, že cizinci již hovoří česky na úrovni B2 – pokročilí nebo v případě marginálního počtu respondentů dané jazykové skupiny). Tazatel je schopen nabídnout adekvátní formu dotazování – písemnou formu v kombinaci s jazykovým tlumočením či asistencí. U jednotlivých případů okrajových skupin lze využít pasivní konsekutivní.
- Tazatelé budou připraveni na motivaci respondentů (legenda).

Respondenti

- Respondenty hned na úvod musíme otevřeně informovat, že se budeme ptát na konkrétní údaje za domácnost, ať jsme případně odmítnuti na začátku, nikoliv v průběhu dotazování, ale aby si také respondenti byli vědomi toho, že musí disponovat informací o ostatních členech domácnosti.
- U velmi problematických segmentů (asijský) odměnit i respondenty.

Dotazník

- Musíme kontrolovat povinné minimum otázek pro výpočtové vzorce – tazatelům je v dotazníku vyznačíme (tzv. povinné odpovědi) a upozorníme je na ně.
- Zajistit kulturně senzitivní překlad dotazníku (dvoustupňový překlad – adaptační překlad); je potřeba kontrolovat následující: překlad je adekvátní originálu z hlediska obsahu informací, stylu a komunikační funkce, je jazykově správný a zní v cílovém jazyce přirozeně.

- Osloven musí být respondent, který má ve vícečlenných domácnostech povědomí o údajích za jednotlivé členy domácnosti, případně aby si je mohl připravit (někteří si vedou záznamy o hospodaření).

Sběr dat

- Pokud tazatelé nestačili plně ověřovat součty údajů, aby si všimli drobnějších diferencí a rozporů, je potřeba co nejdříve data kontrolovat v matici, případně je dopřesnit v doplňkovém opakovaném dotazování.
- Je nutné podpořit možnost anonymního dotazování a jít mimo hranice face-to-face dotazování (např. asistence po telefonu, záznam do on-line nástroje).
- Bude využita kombinace způsobu sběru dat. PAPI (Pen-And-Paper-Interviewing, osobní dotazování pomocí papírového dotazníku) bude využíváno spíše okrajově. Přibližně stejným dílem bude využito CAWI (Computer Assisted Web Interviewing, online metoda sběru, tazatel asistuje) a CAPI (Computer Assisted Personal Interviewing, tazatel s respondentem prochází dotazník a odpovědi zaznamenává do notebooku nebo tabletu). Všechny způsoby byly testovány a ukazuje se, že pro zajištění návratnosti a validity je vhodné je nabídnout souběžně.

7. KONTROLA KVALITY DAT

Kontrola kvality dat byla zajištěna v několika rovinách a krocích.

7.1. KONTROLA KVÓTNÍCH KRITÉRIÍ

Nejméně dvakrát do týdne je potřeba provádět opakované kontroly plnění kvótních kritérií a sledovat i další proměnné. Kontrola je složitější v tom, že paralelně vzniká několik matic (podle jazyků). Je potřeba tazatelům co nejlépe objasňovat význam kvótních kritérií (co znamenají) a ilustrovat je na konkrétních příkladech. Je potřeba se věnovat více vysvětlení toho, co je domácnost. K tomu poslouží několik ilustrativních příkladů. Např. bylo pro Ukrajince obtížné pochopit, že když je manžel na Ukrajině, že se nepočítá jako člen domácnosti (je přece rodina). Tazatelům není jasný význam kategorie ekonomicky neaktivních osob – nutné doložit konkrétními příklady.

Není vhodné tazatelům zadávat větší počty dotazníků, fungují lépe prostřednictvím tzv. tazatelských úkolů (menší počty dotazníků). Není vhodné úkolovat tazatele formou zadání kvótních kritérií, vhodnější je s nimi vyjednávat a směřovat je do prostorů, kde se cítí být silnější – je potřeba potom sledovat, kde se objevují prázdná místa a ty postupně zaplňovat.

Byly prováděny opakované kontroly plnění kvótních kritérií a sledovány i další proměnné. Kontrola probíhala dvakrát do týdne. Výzkumník data získával z celkem 9 matic (vytvořené podle různých způsobů a segmentů sběru) a poskytoval informaci o aktuálních pohybech. Bylo potřeba tazatelům objasňovat význam kvótních kritérií (co znamenají) a ilustrovat je na konkrétních příkladech. Hlavní kvótní kritéria byly respondentům zřejmé (makroregion, státní občanství), občas jsme se setkávali s dotazy, jak naložit s případy dvojího občanství (nezahrnovali jsme). Potřebné bylo věnovat vysvětlování toho, co je domácnost. Připravili jsme několik příkladů, které ilustrovaly různé situace. Např. bylo pro Ukrajince obtížné pochopit, že když je manžel na Ukrajině, že se nepočítá jako člen domácnosti (jsou přeci rodina). Tazatelé také žádali bližší objasnění kategorie ekonomicky neaktivních osob – nutné bylo doložit konkrétními příklady.

7.2. KONTROLA PŘI PŘEBÍRÁNÍ DOTAZNÍKU

Při odevzdání tazatelského úkolu probíhala diskuse s tazatelem, byla ověřována věrohodnost dotazování, získávány dojmy, zpětná vazba, ojediněle jsme se setkali s tím, že tazatel upozornil na skutečnost, že získaná data nejsou v souladu s realitou (obsahují nepravdivé údaje), takovéto dotazníky byly vyřazovány. Během vkládání dat do matice byly vyznačovány dotazníky, které si zasloužily větší pozornost a byly poté více kontrolovány (logická kontrola). Ve vybraných případech se výzkumníci účastnili kontroly přímo v terénu, zapojovali se do sběru dat, pozorovali interakce tazatelů s respondenty a zaměřovali se na eliminaci chyb při sběru.

- Při odevzdání tazatelského úkolu musí proběhnout diskuse s tazatelem, ověřuje se věrohodnost dotazování, dojmy, je získávána zpětná vazba, ojediněle se setkáváme s tím, že tazatel nás upozorní na skutečnost, že získaná data nejsou v souladu s realitou (obsahují nepravdivé údaje), takovéto dotazníky je nezbytné okamžitě přezkoumat a zvážit jejich vyřazení. V tomto případě není možné tazatele trestat neproplacením za sběr dotazníku.
- Do matice je vhodné vyznačovat dotazníky, které si zaslouží větší pozornost a jsou poté kontrolovány logicky. Je nezbytné reflektovat a vyhodnocovat průběh sběru dat, počínání tazatelů, situace a reakce tazatelů, sdílet je a přenášet do školení či vyhledávání dalších tazatelů.
- Ve vybraných případech je vhodné, když se výzkumníci účastní kontroly přímo v terénu, zapojují se do sběru dat, pozorují interakce a zaměřují se na eliminaci chyb při sběru.

7.3. KONTROLA OPTICKÁ

Optická kontrola spočívala v prohlédnutí tazatelského úkolu a jeho vyhodnocení, a to v každé sytici se maticí. Výzkumník data prohlédl, pozoroval nesrovnalosti, všímal si zvláštních údajů (obvykle překlepy či neuvedení tisícovky u číslice) či chybějících dat. Rozhodoval se, zdali je potřeba konzultovat nejasnosti s tazatelem, případně o vyřazení (neakceptaci) dotazníku z důvodu jeho nízké věrohodnosti.

7.4. KONTROLA MECHANICKÁ

Data v každé matici procházel další kontrolou, která se zaměřila na chyby pramenící z nedobře zaznamenaného (napsaného) údaje. Setkávali jsme se se čtyřmi typy chyb, které byly opravovány již v každé dílčí matici v MS Excel.

Příklady chyb:

- U čísel nejsou uváděny tisíce (např. 35, má být 35 tisíc korun)
- V číslkách tazatelé píší tečky (např. 10.000 Kč)
- Na konci čísel se objevují 9, mají být 0 (např. 43 009)
- V číselném údaji je jedna či dvě nuly navíc, nebo naopak nula chybí (má být 48 000, ale je 480 000)

Tyto chyby bylo možné snadno opravit na základě posouzení kontextů odpovědí. Tazatelé nemohou při vyplňování drobnější odchylky postřehnout, zejména plně ověřovat součty údajů, aby si všimli drobnějších diferencí a rozporů, proto je potřeba co nejdříve data kontrolovat v matici, případně je dopřesnit v doplňkovém opakovaném dotazování.

Čištění dat probíhalo následovně:

- a. V první fázi jsme sjednotili číselné údaje, jelikož někteří tazatelé zpočátku sběru při zápisu číselných hodnot používali tečku k rozlišení tisíců (během sběru byli daní tazatelé na tuto okolnost upozorněni). Například hodnota 10.000 byla upravena v matici na 10 000.
- b. Někteří tazatelé zpočátku vyplňovali všechny hodnoty v tisících, z tohoto důvodu bylo nutné opravit i tuto drobnou chybu. Například hodnota 27 byla opravena na 27 000.
- c. Dále byly opraveny jasně identifikovatelné překlepy. Vzhledem k tomu, že část tazatelů vyplňovala formulář na tabletu, či mobilním telefonu, zaměnili občas 0 a 9, které jsou na klávesnicích těchto zařízení vedle sebe. Například hodnotu 10 009 jsme opravili na 10 000.
- d. Podobným typem chyby byla absence nebo naopak přebytná nula. Dotazníků zatížených touto chybou však nebylo mnoho.

- e. Byly sjednoceny odpovědi na otevřené otázky. Jednalo se například o unifikaci názvů států nebo měn (koruna, Kč, česká koruna atd. byla nahrazena kódem CZK). V této fázi byly současně přeloženy odpovědi z dotazníků v jiných jazycích a rovněž sjednoceny. (jednalo se o dotazníky v ukrajinštině, ruštině, slovenštině, angličtině, vietnamštině, polštině a francouzštině).

7.5. KONTROLA LOGICKÁ (VSTUPNÍ)

Po vyčištění matice od chyb mechanického typu bylo přikročeno ke kontrole dat a k případným opravám chyb logického charakteru. V rámci matice jsme vytvořili nové proměnné, které výzkumníka po vložení dat upozorňovaly na rozdíly v údajích (využili jsme přitom i do dotazníku včleněné kontrolní proměnné). Logická kontrola byla založena na sadě proměnných, kterých bylo celkem 6 základních. Vycházely z logických vztahů mezi daty. Celkem bylo kontrolováno 8 proměnných.

Uvádíme přehled kontrolních vzorců:

- Úspora = Příjem – Výdaj
- Ot. 9 = Příjem
- Ot. 10 = CPZ (celkový příjem ze zahraničí)
- 11a/12 = CPZ (celkový příjem ze zahraničí)
- Ot. 12 = Úspory
- Ot. 13 = VP (kolik peněz utratil/a)
- Ot. 15/12 = Remittance
- Ot. 16 má být rovna či menší ot. 15

Excel automaticky upozornil formou vyznačení buňky na jakoukoliv odchylku. Nejdříve probíhala *kontrola prvního stupně* – výzkumník odstraňoval překlepy či drobné nesrovnalosti. Poté probíhala *kontrola druhého stupně* – u každého případu bylo posouzeno, zdali je odchylka nevýznamná, zdali nevznikla špatným součtem (např. součet dílčích položek výdajů neodpovídá celkovému uvedenému výdaji za domácnost, případně člen domácnosti neví, kolik se utratí za bydlení, ale uvede ostatní položky včetně celkového výdaje, takže se dá výdaj za bydlení snadno dopočítat). Nesrovnalosti se dále objevovaly u otázek, kdy jeden z údajů respondent uvede za jednotlivce, ne za celou domácnost (je pozorovatelná mentální fixace odpovídat za sebe, ne za domácnost, a to i přes maximální podporu tazatele), nebo u otázky,

kdy má respondent vyjmenovat všechny výdaje za členy domácnosti. Tato kontrola byla časově velmi náročná a značně individuální. Je potřeba uvést, že se obvykle jednalo o nevelké rozdíly, které byly způsobeny tím, že lidé nemají úplně přesnou znalost všech položek, případně odpovídají za další členy domácnosti.

Uvádíme ukázkou vyznačených nesrovnalostí při logické kontrole:

Během všech výše uvedených kontrol docházelo k vyřazení některých nespolehlivých dotazníků – zpočátku se pohybovalo kolem 7 %, po zjištění nedostatků a lepší instruktáží tazatelů jsme vyřazování snížili asi o polovinu.

Dále uvádíme shrnutí postupu při kontrole dat v matici a jejich tvorbu.

1. V prvním kroku byly zkontrolovány odpovědi v otevřených otázkách typu „jiné“, zda neduplikují jinou možnou odpověď. Například v otázce č. 28 mezi typy průmyslového zboží vyváženému z České republiky byla zaškrtnuta možnost „jiné“ s dodatkem „mobilní telefon“. Jelikož v předem definovaných kategoriích této otázky figurovala i možnost „elektrotechnické zboží“, kterou respondent nezvolil byla možnost jiné v jeho dotazníku nahrazena touto předem definovanou kategorií.

2. Pro další kontrolu byly využity tzv. kontrolní proměnné v rámci dotazníku. Například v otázce číslo 8 byly rozepsané příjmy dle původu (zaměstnání, sociální podpora, stipendium, důchod atd.) a podle jednotlivých členů domácnosti. V otázce číslo 9 byl obsažen dotaz na celkové příjmy domácnosti. Tyto hodnoty se musely alespoň přibližně rovnat. Takto byly kontrolovány všechny číselné položky potřebné k dalším výpočtům. Je třeba dodat, že úplná shoda nemusela ve všech případech platit. Například v případě příjmů ze zahraničí byla kontrolní otázka formulována na celkový příjem za uplynulý rok, kdežto v klíčové otázce 8 uváděli respondenti průměrný měsíční příjem při zohlednění posledních tří měsíců. V případě, že peníze ze zahraničí dostával respondent kupříkladu dvakrát ročně, nemusel tyto peníze v otázce brát v potaz. Proto nebyl tento nesoulad vyhodnocován jako problematický. Někteří respondenti dané částky zaokrouhlovali, i tato nekonzistence nebyla považována za problém.
3. Na základě výše popsaného postupu byly kontrolovány příjmy, příjmy ze zahraničí, výdaje, výdaje dle položek seznamu CIOCOP, remittance a úspory v domácnostech respondentů. Při zjištění logické chyby byly tyto hodnoty opravovány v následující logice:
 - a. Respondent uvedl svůj příjem v otázce 8 dvakrát. Jednalo se o situace, kdy je respondent zaměstnán v zahraniční firmě a peníze mu chodí na účet ze zahraničí. Z tohoto důvodu uvedl stejný příjem u příjmů ze zaměstnání, a zároveň u příjmů ze zahraničí. Tento případ byl pak opraven tak, že byla ponechána pouze částka u příjmů ze zahraničí. Typologicky stejné pak byly situace u zahraničního důchodu, sociálních dávek a stipendia.
 - b. Respondent odpovídal v otázce 8 v úhrnu za tři měsíce namísto požadovaného měsíčního průměru za toto období. Tato chyba byla zjistitelná díky kontrolním otázkám, kde respondent odpovídal už správně pouze za měsíc. Udané částky byly proto vyděleny třemi.
4. Při tomto čištění bylo nutno posuzovat individuálně každý dotazník. Pokud nebylo nalezeno vysvětlení dané situace byl dotazník vyřazen z další analýzy. Celkem bylo vyřazeno 98 dotazníků. **Celkový konečný počet vyčištěných a zkontrolovaných dotazníků ve výsledku činil 1 900.**

7.6. TVORBA MATIC – FINALIZACE

Na základě výše zmíněného potupu byla vytvořena **matice č. 1** určená pro potřeby ČSÚ. V této matici byla ještě přidána proměnná, která upozorňuje na dotazníky, které vykazují relativně vysoké příjmy a nelze na základě již nastíněných úvah potvrdit, že se jedná o chybu. Vzhledem k tomu, že se jedná o podnikatele, nebo o vysoce kvalifikované expaty, je možné, že takto vysoké příjmy skutečně mají, avšak vzhledem k anonymizaci, kdy o respondentovi máme jen základní sociodemografické údaje, není hlubší posouzení daného případu možné. Tyto dotazníky jsou opatřeny příznakem „vysoké příjmy“.

Pro potřeby výzkumné zprávy byla vytvořena ještě další **matice č. 2**, která musela být upravena tak, aby plně odpovídala stanoveným kvótám. Postup její tvorby je popsán níže, bylo využito **vážení dat**.

Hlavní a kontrolní kvóty

Vzhledem ke skutečnosti, že se nepodařilo naplnit a dodržet všechny kvóty během sběru (Evropský makroregion), bylo nutné data vážit s maximálním přihlédnutím k jejich relevanci.

Připomeňme, že během přípravy výzkumu byly zvoleny **dvě hlavní kvóty**: makroregion a státní občanství.

- Makroregion – celkový počet cizinců; volili jsme součet cizinců s živnostenským oprávněním a počet cizinců registrovaných ÚP (tj. ekonomicky aktivní). Vzhledem k zastoupení cizinců ze zemí, které spadají do jednotlivých makroregionů, jsme jako kvóty zvolili evropský makroregion, ruský makroregion, indonéský makroregion (v rámci těchto makroregionů jsme vybírali cizince s nejčastějšími státními občanstvími). Ostatní regiony jsme ponechali označené jako „ostatní makroregiony“.
- Státní občanství (4 nejpočetnější z evropského makroregionu, 2 z ruského makroregionu a 1 z indonéského makroregionu; v rámci těchto tří makroregionů byla vytvořena samostatná kategorie „ostatní“ a další samostatnou kvótu tvořila státní občanství zbývajících makroregionů).

Je potřeba uvést, že kvótní výběr má své limity, jedním je skutečnost, že je reprezentativní vůči zvoleným kvótním kritériím, což ale obvykle provází nereprezentativita či nízká reprezentativita vzorku vůči dalším kritériím/proměnným. Podstatným limitem je ale skutečnost, že u četných proměnných nemáme k dispozici validní údaje (např. neumíme vyčíslit skutečnou míru rezidentství a ekonomické aktivity u cizinců z EU, protože se ne vždy registrují k pobytu; míra skutečného nelegálního zaměstnávání se nedá odvíjet od odhalené/zaznamenané nelegální migrace).

Abychom alespoň částečně kontrolovali další proměnné, instruovali jsme tazatele, aby při sběru dat vyhledávali cizince tak, aby zohledňovali i jejich další charakteristiky (tzv. kontrolní proměnné).

V našem případě se jednalo o **tři kontrolní proměnné**:

- členění na rezident/nerezident
- členění na ekonomicky aktivní a neaktivní (pozn. kategorie se mohou prolínat např. podnikající zaměstnanec, pracující student; předpokládáme poměr mezi ekonomicky aktivními a neaktivními v úhrnu všech členů domácnosti)
- zastoupení studentů (zvláštní kategorie ekonomicky neaktivních)

Data byla vážena s přihlédnutím k makroregionu a státnímu občanství. U některých makroregionů byl v našem vzorku vyšší podíl studentů. I tento podíl byl upraven tak, aby odpovídal kontrolním proměnným.

Vážení dat

Během procesu vážení dat byla vytvořena speciální matice č. 2 pro účely analýzy dat. V této modelované matici byla zohledněna všechna hlavní kritéria kvótního výběru. Podíly makroregionů i jednotlivých státních příslušností respondentů byly upraveny tak, aby plně odpovídaly kvótním požadavkům uvedeným podrobněji níže.

Samotný postup probíhal tak, že u regionů, respektive státních příslušností, kde bylo sesbíráno více dotazníků, než stanovila kvóta, byly náhodně vyřazeny dotazníky, které neodpovídaly kontrolním kvótám. V případě, že bylo sesbíráno méně dotazníků, než požadovala kvóta, byly

náhodně vybrané dotazníky duplikovány. I v tomto případě bylo přihlíženo kontrolním proměnným.

Počet dotazníků v jednotlivých makroregionech

	% cizinců v ČR	Počet dotazníků
Evropský makroregion	38,9 %	778
Ruský makroregion	48,9 %	978
Indonéský makroregion	6,0 %	119
Ostatní makroregiony	6,2 %	125

Evropský makroregion

Vzhledem k předpokladu, že se budou lišit příjmy, spotřeba, úspory a remittance občanů států Evropy s vyšší a nižší životní úrovní (než má Česká republika), rozdělili jsme Evropský makroregion na státy s vyšší a nižší životní úrovní. Vypomohli jsme si statistickými daty Eurostatu – Životní úroveň států EU. U států, které nejsou součástí EU, jsme dodatečně využili Index lidského rozvoje (Human development index HDI).

- Státy s vyšší životní úrovní než ČR – Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Irsko, Island, Itálie, Kypr, Lichtenštejnsko, Lucembursko, Malta, Německo, Nizozemsko, Norsko, Rakousko, Slovinsko, Švédsko, Švýcarsko, Velká Británie a Severní Irsko. (44 456 cizinců)
- Státy s nižší životní úrovní než ČR – Albánie, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Černá Hora, Estonsko, Chorvatsko, Kosovo, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Portugalsko, Rumunsko, Řecko, San Marino, Severní Makedonie, Slovensko, Srbsko, Španělsko. (449 723 cizinců)

Původně stanovená kvóta určila 3/4 dotazníků ze států s nižší životní úrovní a 1/4 dotazníků ze států s vyšší životní úrovní, aby bylo zajištěno zastoupení i této kategorie cizinců, kteří nejsou ve srovnání s ostatními tolik početní. Při vážení dat byl však dodržen poměr v rámci evropského makroregionu, který odpovídá realitě a tedy 9/10 dotazníků ze států s nižší životní úrovní a 1/10 dotazníků ze států s vyšší životní úrovní.

V evropském makroregionu jako jediném nebyly naplněny požadované počty dotazníků a bylo nutno náhodně vybrané dotazníky vážit (duplikovat).

	% cizinců v ČR	Počet dotazníků
Evropský makroregion	39,6 %	778
Z toho		
Nižší životní úroveň	9/10	698
Slovensko	56,8 %	396
Polsko	11,7 %	82
Rumunsko	9,5 %	66
Bulharsko	6,7 %	47
Maďarsko	5,6 %	39
Ostatní	9,8 %	68
Vyšší životní úroveň	1/10	80
Německo	21,3 %	17
Velká Británie	18,8 %	15
Itálie	17,5 %	14
Francie	12,5 %	10
Ostatní	30 %	24

Kontrolní proměnná byla u evropského makroregionu stanovena jediná, a to 5% podíl VŠ studentů. Tato vedlejší kvóta byla dodržena.

Ruský makroregion

V případě ruského makroregionu odpovídají počty státních příslušníků tabulce uvedené níže a jsou shodné s plánem.

	% cizinců v ČR	Počet dotazníků
Ruský makroregion	48,9 %	978
Z toho		
Ukrajina	87,3 %	854
Rusko	6,9 %	67
Ostatní	5,8 %	57

Stanovené kontrolní proměnné byly následující:

- **Poměr ekonomicky aktivních a neaktivních**

Rusko – 60:40

Ukrajina – 50:50; instrukce tazatelům zahrnout cizince s dočasnou ochranou a bez

Ostatní – 80:20

- **Poměr rezident – nerezident** jsme stanovili 99:1

- **Podíl studentů VŠ** jsme stanovili na 3 %

V případě VŠ studentů byl stanovený podíl plně dodržen. V případě rezidentů a nerezidentů je podíl rezidentů mírně nižší (87,5 %) a podíl ekonomicky aktivních vyšší (71,7 %). Důvodem vyššího zastoupení ekonomicky aktivních je především to, že respondenti byli většinou ti, kteří se nejlépe orientují v hospodaření domácnosti, což byli v naprosté většině právě ekonomicky aktivní cizinci. V případě cizinců z Ukrajiny jsou zastoupeni jak cizinci s dočasnou ochranou, tak bez ní. Podíl cizinců s dočasnou ochranou je 60 %.

Indonéský makroregion

I u Indonéského makroregionu jsou výsledné počty dotazníků shodné s tabulkou níže.

	% cizinců v ČR	Počet dotazníků
Indonéský makroregion	6 %	119
Z toho		
Vietnam	88,4 %	105
Ostatní	11,6 %	14

Stanovené kontrolní proměnné byly následující:

- **Poměr ekonomicky aktivních a neaktivních:** 60:40
- **Poměr rezident – nerezident:** 97:3
- **Podíl studentů VŠ** jsme nestanovili.

Jak u ekonomicky aktivních, tak u poměru mezi rezidenty a nerezidenty platí shodná situace jako v případě ruského makroregionu. Podíl ekonomicky aktivních je v našem vzorku vyšší (88 %) a podíl rezidentů nižší (83 %).

Ostatní makroregiony

	% cizinců v ČR	Počet dotazníků
Ostatní makroregiony	6,2 %	125
Čínsko-japonský makroregion		25
Islámský makroregion		20
Anglo-americký makroregion		20
Latinsko-americký makroregion		20
Indický makroregion		20
Africký makroregion		20

Kontrolní proměnné byly stanoveny následovně:

- **Poměr ekonomicky aktivních a neaktivních:**
 - Čínsko-japonský makroregion – 60:40
 - Islámský makroregion – 60:40
 - Anglo-americký makroregion – 50:50
 - Latinsko-americký makroregion – 70:30
 - Indický makroregion – 70:30
 - Africký makroregion – 80:20
- **Poměr rezident – nerezident:**
 - Čínsko-japonský makroregion – 90:10
 - Islámský makroregion – 90:10
 - Anglo-americký makroregion – 95:5
 - Latinsko-americký makroregion – 90:10
 - Indický makroregion – 90:10
 - Africký makroregion – 90:10
- **Podíl studentů VŠ:**
 - Čínsko-japonský makroregion – 5 %

- Islámský makroregion – 15 %
- Anglo-americký makroregion – 5 %
- Latinsko-americký makroregion – 10 %
- Indický makroregion – 20 %
- Africký makroregion – 25 %

I v tomto případě platí výše zmíněné – máme mírně vyšší podíl ekonomicky aktivních (76 %) a nižší podíl rezidentů (74 %). Podíly studentů byly dodrženy v plné míře.

Výsledná matice tedy obsahuje celkem 2 000 dotazníků a plně odpovídá základním stanoveným kvótám a většině kontrolních proměnných. Tato matice byla posléze použita k dalším analýzám obsaženým dále v textu a ve vznikající výzkumné zprávě.

8. ETICKÁ DILEMATA

Nejvýznamnější dilemata byla spojena s procesem zaměstnávání cizinců. S cizinci jsme uzavírali Dohody o provedení práce a hlásili je do registru dohod o provedení práce, vypracovali plány směn a největší problém představovalo hlášení na Úřad práce ČR. Administrativní zátěž se promítala do značné intenzity komunikace s tazateli. Vyžadovali jsme po nich celou řadu osobních údajů, které bylo potřeba získávat velmi rychle. Dbali jsme na to, aby byla administrativa vyřízena tak, aby tazatelé nezačali sběr dat ještě před platností uzavřené DPP. Některé tazatele zdoluhavost procesu odrazovala, zejména pokud již měli k dispozici nějaké respondenty, které je obtížné shánět.

Respondent nám musel zaslat doklady prokazující jeho pobyt a my vyplňovali formulář Informace o nástupu do zaměstnání/prodloužení zaměstnání občana EU/EHP a Švýcarska nebo jeho rodinného příslušníka, nebo cizince, který nepotřebuje pracovní oprávnění. Museli jsme posoudit, kým cizinec je, a podle jakého §. Systém nahlašování jsme konzultovali s Úřadem práce a OAMP MV. Přejít provázely nejasné informace, chybějící instrukce. Posuzovali jsme tedy doklady cizinců, podle bydliště vyhledávali příslušnou krajskou pobočku ÚP a odesílali na ni datovou schránkou oznámení, a to před nabytím platnosti DPP.

Díky tomu, že někteří nebyli schopni doložit platné doklady, nemohli jsme je do dotazování zařadit (nebo měli platnou zaměstnaneckou kartu u jiného zaměstnavatele). Pojali jsme spolupráci jako osvětovou kampaň, proškolili naše pracovníky a uchazeče o spolupráci jsme informovali, co je čeká, jaké informace nám budou muset poskytnout, jak s nimi nakládáme, uchováváme a jaké povinnosti cizincům v souladu s uzavřením DPP vzniknou. Obzvláště pozorní jsme byli u osob s dočasnou ochranou.

9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

Annual Remittances Data (updated as of Nov. 2022). Dostupné z:

<https://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data>

Bernard, J., Leontiyeva, Y. 2013. „Cizinci jako obtížně dosažitelná populace.“ In *Data a výzkum - SDA Info* 7(1): 57-80. Dostupné z:

http://dav.soc.cas.cz/uploads/cfffb873645374315170573eab28d219c81ce85_DaV_2013-1_p57-80_Bernard_Leontiyeva.pdf.

Boccagni, P., Decimo, F. 2013. Mapping social remittances. *Migration letters*, 10(1), 1-10.

Carling, J. 2005. *Migration Remittances and Development Cooperation*. Oslo: International Peace Research Institute.

Čermák, Z., Janská, E. 2018. Ekonomická situace Moldavanů v Česku jako faktor jejich integrace do majoritní společnosti. Dostupné z:

<http://regionálnageografia.sk/upload/kongres/kongres2018-zbornik.pdf>

Čermáková, D., Šalamounová, P. 2019. „Případová studie: Sociální remitence – příklad moldavských migrantů v Česku a Itálii“. In Schroth, J. *Migrace, rozvoj a cíle udržitelného rozvoje (SDGs)*. Praha, IOM.

Česká národní banka, *Zpráva o vývoji platební bilance 2021*. Dostupné z:

https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/menova-politika/.galleries/zpravy-o-vyvoji-platebni-bilance/zprava_o_vyvoji_platebni_bilance_2021.pdf

ČSÚ - Tendence makroekonomického vývoje a kvality života v České republice - v roce 2015; část 6. Zahraniční migrace; 6.4. Ekonomický přínos migrace v podobě remitencí. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/csu/czso/tendence-makroekonomickeho-vyvoje-a-kvality-zivota-v-ceske-republice-v-roce-2015>

ČSÚ. 2024. Remitence. Databáze národních účtů. Dostupné z:

<https://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocnkavyber.remit>

Drbohlav, D., Bailey, A., Lupták, M., Čermáková, D. 2017. Migrant values and social remittances across the contemporary migration-development nexus: the case of Moldovans in Czechia. In *Geografie*, 122, 526-553.

Drbohlav, D., Janská, E., Čermák, Z. 2015. O zrodu a významu remitencí v hospodaření migrantů v cílové zemi. In Drbohlav, D. ed. Ukrajinská pracovní migrace v Česku. Migrace – remittance – (rozvoj). Praha: Karolinum, 69-96.

Drbohlav, D. ed. 2015. Ukrajinská pracovní migrace v Česku. Migrace – remittance – (rozvoj). Praha: Karolinum.

Drbohlav, D., Čermáková, D., Pavelková, L., Seidlová, M. 2017. Social Remittances of Moldovan Migrants in Czechia – A Qualitative Approach. Dostupné z: http://www.humannageografia.sk/seminarium2017/download/Abstract_book_11th_SCP_seminarium_TT.pdf

Drbohlav, D., Dzúrová, D. 2021. Social Remittances upon Closer Examination: Moldovan Migrants in Prague, Czechia and Turin, Italy, Problems of Post-Communism, 68:3, 247-260.

Drbohlav, D., Dzúrová, D. Co ovlivňuje velikost remittance ukrajinských migrantů v Česku? 2015. In Drbohlav, D. ed. Ukrajinská pracovní migrace v Česku. Migrace – remittance – (rozvoj). Praha: Karolinum, 139-160.

Drbohlav, D., Dzúrová, D., Čermák, Z., Janská, E. 2018. Social remittances of Moldovans staying in Czechia – quantitative approach. Dostupné z: <http://regionalnageografia.sk/upload/kongres/kongres2018-zbornik.pdf>

Drbohlav, D., Dzúrová, D., Čermák, Z., Janská, E., Lupták, M., Čermáková, D. 2021. Migrace Ukrajinců do Česka a ostatních zemí Evropské unie: jejich potenciál a rozdílná podmíněnost volby cílové země. Dostupné z: <https://www.bozpinfo.cz/iosra/migrace-ukrajincu-do-ceska-ostatnich-zemi-evropske-unie-jejich-potencial-rozdilna-podminenost>

Ezzeddine, P. 2012. Mateřství na dálku. Transnacionální mateřství ukrajinských migrantek v České republice. In GENDER, ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI, VÝZKUM, roč. 13 , č. 1, 26.

Ghosh, B. 2006. Migrants' remittances and development. Myths, rhetoric and realities. Geneva: International Organization for Migration.

Hofírek, O., Nekorjak, M. 2007. Neregulární práce imigrantů v České republice. In Sociální práce, 2, 78–90.

International Monetary Fund. 2009. International Transactions in Remittances: Guide for Compilers and Users. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/np/sta/bop/2008/rcg/pdf/guide.pdf>

International transactions in remittances: guide for compilers and users. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2009.

Jacqueline, I., Mohapatra, S., Ratha, D. 2010. Migrant Remittance Flows, Findings from a Global Survey of Central Banks, 2010. World Bank. Dostupné z: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/850091468163748685/pdf/538840PUB0Migr101Official0Use0Only1.pdf>

Jungwirth, T., Schroth, J. 2019. „Migrace a rozvoj v České republice“. Praha, Migrace, rozvoj a cíle udržitelného rozvoje (SDGs), IOM. Dostupné z: <https://www.charita.cz/res/archive/011/002056.pdf?seek=1587396220>

Leontiyeva, Y. 2015. Kdo jsou ukrajinští migranti, kteří posílají peníze do zahraničí? Analýza faktorů ovlivňujících posílání peněžních remitencí. In Drbohlav, D. ed. Ukrajinská pracovní migrace v Česku. Migrace – remittance – (rozvoj). Praha: Karolinum, 185-200.

Leontiyeva, Y., Chytil, D. 2012 „Statistiky a výzkumy imigrantů aneb jak srovnávat nesrovnatelné“. In Krejčí J., Leontiyeva, Y. (eds.) *Cesty k datům. Zdroje a management sociálněvědních dat v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství, Pp. 325-353.

Leontiyeva, Y., Tollarová, B. 2011. „Results from a Survey of Foreigners’ Incomes, Expenditures and Remittances. Main Findings Concerning Remittances.“ Prague: Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic. Dostupné z: http://www.soc.cas.cz/sites/default/files/soubory/immigrants_2010_report.pdf.

Levitt, P. 1998. Social Remittances: Migration-Driven Forms of Cultural Diffusion. *International Migration Review*, 32(4), 926-58.

NAŘÍZENÍ KOMISE (EU) č. 555/2012 ze dne 22. června 2012, kterým se mění nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 184/2005 o statistice Společenství týkající se platební bilance, mezinárodního obchodu službami a přímých zahraničních investic.

Nekorjak, M. 2006. Klientský systém a ukrajinská pracovní migrace do České republiky. *Sociální studia* 1/2006. Život v pohybu. Brno: FSS Masarykovy univerzity.

Puri, S., Ritzema, T. 2001. *Migrant Worker Remittances, Micro-finance and the Informal Economy: Prospects and Issues*. Working Paper, 21. Geneva: Social Finance Programme, International Labour Office.

Stojanov, R. 2009. Rozvojový potenciál remitencí – stručná konceptualizace problematiky. In Stojanov, R., Rejšková, T., Šolcová, P., Tollarová, B. Remittance zasílané z ČR a jejich rozvojový dopad. Dostupné z: <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/studie-remittance-zasilane-z-ceske-republiky-a-jejich-rozvojovy-dopad>

Stojanov, R., Novosák, J. 2008. Migrace místo pomoci? Remittance a cirkulace mozku jako nástroje rozvoje. *Mezinárodní vztahy*, 43 (1): 38-77.

Stojanov, R., Rejšková, T., Šolcová, P., Tollarová, B. 2009. Remittance zasílané z ČR a jejich rozvojový dopad. Dostupné z: <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/studie-remittance-zasilane-z-ceske-republiky-a-jejich-rozvojovy-dopad>

Stojanov, R., Strielkowski, W., Drbohlav, D. 2011. *Pracovní migrace a remittance: současné trendy v době ekonomické krize*. In *Geografie*, č. 4, r. 116. Dostupné z: [stojanov-strielkowski-drbohlav-2011-prac migrace-remittance.pdf](http://stojanov-strielkowski-drbohlav-2011-prac-migrace-remittance.pdf)

Súkupová, K. 2018. *Hospodářský růst navýšil objem remitencí*. *Statistika a My*, ročník 8, 11 – 12/2018, s.38-39. Dostupné z: https://invenio.nusl.cz/record/391430/files/nusl-391430_1.pdf

Šimková, M. 2016. Ekonomické aspekty pracovní migrace v ČR. Sborník vybraných příspěvků z XLVI. konference České demografické společnosti: Migrace a demografické výzvy. Dostupné z: <https://www.czechdemography.cz/res/archive/002/000325.pdf?seek=1485543413>

Šimková, M., Langhamrová, J. 2015. *Remittances and their Impact on the Czech Economy*, Prague Economic Papers. Dostupné z: <https://pep.vse.cz/pdfs/pep/2015/05/05.pdf>

Šimková, M., Sixta, J. 2014. *Statistics of Remittances in the Czech Republic*. *Statistika*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/25609555/32019714q1031.pdf/31edf831-0278-411e-8135-3af5e2500457?version=1.0>

Šolcová, P. 2009. Co víme o remitencích posílaných z ČR: Dosavadní a plánové výzkumy. In Stojanov, R., Rejšková, T., Šolcová, P., Tollarová, B. Remittance zasílané z ČR a jejich rozvojový dopad.

Tollarová, B. 2010. Nejen peníze, ale i začleňování a loajality migrantů: návrhy pro další zkoumání remitencí posílaných z ČR. In Trbola, R., Rákoczyová, M. (eds.), *Vybrané aspekty života cizinců v České republice, VÚPS*.

Topinka, D. 2006. Uváznutí v nelegality. In *Sociální studia*, Vol 3, č. 1, s. 73–88.

Topinka, D., Kliment, P. 2007. Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace. In *Sociální práce*, Sociální práce s imigranty, č. 2, , s. 91–102.

Topinka, D., Střítecký, V. (eds.) 2013. *Obchodování s lidmi za účelem pracovního vykořisťování v teorii a praxi*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, v.v.i.

Uherek, Z. 2001. Rekonstrukce vybraných podmínek života pracovní migrace z Ukrajiny v České republice na základě šetření na Zakarpatské Ukrajině – případová studie. In Analýza zdravotní péče o cizince v České republice. Kostelec nad Černými lesy: IZPE 2001.

Understanding Remittances; Chapter 2: Demography, Transaction Channels, and Regulatory Aspects. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/np/sta/bop/2008/rcg/pdf/ch2.pdf>

Vašát, P., Bernard, J. 2015. „Formování komunit, nebo sociální integrace? Analýza personálních sítí ukrajinských imigrantů v Plzni.“ In *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 51 (2): 199-225. Dostupné z: <http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/176-sociologicky-casopis-czech-sociological-review-2-2015/3511?culture=en>.

Výsledky průzkumu příjmů, výdajů a remitencí cizinců: hlavní poznatky v oblasti remitencí, 2011. Publikováno 16. 12. 2011, dostupné z: <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/vysledky-pruzkumu-prijmu-vydaju-a-remitenci-cizincu-hlavni-poznatky-v-oblasti-remitenci>

World Bank, 2022 Remittances Grow 5 % in 2022, Despite Global Headwinds. Dostupné Z: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/11/30/remittances-grow-5-percent-2022>

World Bank, *Migration and Development Brief 36. A War in a Pandemic: Implications of the Ukrainian crisis and COVID-19 on global governance of migration and remittances flows*. Washington, DC. May 2022. Dostupné z: https://www.knomad.org/sites/default/files/2022-07/migration_and_development_brief_36_may_2022_0.pdf

World Bank, *Migration and Development Brief 37*, November 2022.

Zábojníková, K. 2018. Hospodářský růst navýšil objem remitencí, Statistika a my (online), ČSÚ.

PŘÍLOHA 1 - ROZPIS STÁTŮ

Uvádíme rozpis států v regionech – podrobný rozpis států podle makroregionů. Používali jsme ho při výběru respondentů (kdo patří do daného makroregionu).

Evropský makroregion

Státy EU

Státy s vyšší životní úrovní než ČR

Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Irsko, Island, Itálie, Kypr, Lichtenštejnsko, Lucembursko, Malta, Německo, Nizozemsko, Norsko, Rakousko, Slovinsko, Švédsko, Švýcarsko, Velká Británie a Severní Irsko. (44 456 cizinců)

Státy s nižší životní úrovní než ČR

Albánie, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Černá Hora, Estonsko, Chorvatsko, Kosovo, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Portugalsko, Rumunsko, Řecko, San Marino, Severní Makedonie, Slovensko, Srbsko, Španělsko. (449 723 cizinců)

Ruský makroregion

Zejména Ukrajina, Rusko, dále například Arménie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Gruzie, Kazachstán, Kyrgyzstán, Moldavsko, Tádžikistán, Turkmenistán, Uzbekistán

Indonéský makroregion

Zejména Vietnam, dále například Filipíny, Indonésie, Kambodža, Laos, Malajsie, Myanmar, Singapur, Thajsko

Ostatní makroregiony

Islámský makroregion

Zejména Turecko, dále například Alžírsko, Bahrajn, Egypt, Irák, Írán, Izrael, Jemen, Jordánsko, Katar, Kuvajt, Libanon, Libye, Maroko, Omán, Palestina, Saúdská Arábie, Spojené arabské emiráty, Sýrie, Tunisko

Anglo-americký makroregion

USA, Kanada

Latinsko-americký makroregion

Zejména Brazílie, Mexiko a dále například Argentina, Barbados, Belize, Bolívie, Brazílie, Dominikánská republika, Ekvádor, Grenada, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Chile, Jamajka, Kolumbie, Kostarika, Kuba, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Salvador, Svatá Lucie, Svatý Vincenc a Grenadiny, Surinam, Trinidad a Tobago, Uruguay, Venezuela

Australsko-oceánský makroregion

Zejména Austrálie a Nový Zéland a dále například Fidži, Papua Nová Guinea, Samoa, Tonga, Vanuatu

Čínsko-japonský makroregion

Zejména Mongolsko, Čína a dále například Hongkong, Japonsko, Korejská lidově demokratická republika, Korejská republika, Macao, Tchaj-wan

Indický makroregion

Zejména Indie a dále například Afghánistán, Bangladéš, Bhútán, Maledivy, Nepál, Pákistán, Šrí Lanka

Africký makroregion

Zejména Nigérie, Ghana a dále například Angola, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Čad, Džibutsko, Eritrea, Etiopie, Gambie, Gabon, Guinea, Guinea-Bissau, Jižní Afrika, Kamerun, Kapverdy, Keňa, Konžská demokratická republika, Konžská republika, Lesotho, Libérie, Madagaskar, Mali, Mauricius, Mauritánie, Mosambik, Namibie, Niger, Pobřeží slonoviny, Rwanda, Senegal, Seychely, Sierra Leone, Somálsko, Súdán, Svatý Tomáš a Princův ostrov, Svazijsko, Tanzanie, Togo, Uganda, Zambie, Zimbabwe

PŘÍLOHA 2 - ZNĚNÍ DOTAZNÍKU

Vážená paní, Vážený pane,

jsme výzkumná organizace SocioFactor, která se dlouhodobě zabývá tématem migrace. V současné době realizujeme rozsáhlý výzkum, který se zabývá ekonomickým postavením osob s migrační zkušeností v Česku. Proto se na Vás obracíme s prosbou o vyplnění dotazníku, který pomůže přesněji popsat, jak se Vám ekonomicky daří.

Abychom mohli popsat celkovou situaci, neobejdeme se bez informací o Vašich výdajích a příjmech. Víme, že otázky týkající se financí jsou velmi citlivé a osobní, přesto Vás prosíme, ať se o ně s námi podělíte. Bez nich nemůžeme dát odpovědi na otázky o kvalitě vašeho života, o vašich úspěších. Nebudeme vědět, jak se lidem s migrační zkušeností v Česku žije, jaký přínos pro českou společnost představují.

Prosím, neobávejte se nám údaje o příjmech a výdajích poskytnout. Výsledky zpracováváme za všechny osoby celkově, nikoliv za jednotlivce či rodiny. Nikde proto neuvádějte své jméno, dotazníky budeme pečlivě anonymizovat tak, abychom nevěděli, kdo konkrétně je vyplnil. Nebude možné zpětně zjistit, kdo na otázky odpovídal.

Vaše účast ve výzkumu je velmi důležitá. Děkujeme Vám za pochopení a za ochotu na otázky odpovídat. Vyplnění celého dotazníku se obvykle pohybuje kolem 30 minut. Výsledky budou sloužit také poskytovatelům služeb a pomáhajícím organizacím. Budou zveřejněné v roce 2024 na webových stránkách www.sociofactor.eu.

Děkujeme za spolupráci!

Výzkumníci SocioFactor s.r.o., QR kód

Část I.

1. Co vás do České republiky přivedlo? Důvodem byly především:

Můžete označit více možností.

- ☐ ekonomické aktivity (práce, zaměstnání, podnikání)
- ☐ vzdělávací aktivity (vědecký výzkum, studium)
- ☐ rodinné důvody (společné soužití rodiny, uzavření sňatku apod.)
- ☐ získání ochrany (před válkou, pronásledováním, politickým útlakem, přírodní katastrofou)
- ☐ jiné důvody, napište jaké:

.....

.....

2. Dá se o Vás říct, že máte:

- dobrou práci s rovnými podmínkami (bez diskriminace)

☐ rozhodně ano ☐ spíše ano ☐ ani ano, ani ne ☐ spíše ne ☐ rozhodně ne

- kvalitní bydlení s dostatkem místa pro sebe

☐ rozhodně ano ☐ spíše ano ☐ ani ano, ani ne ☐ spíše ne ☐ rozhodně ne

- dostačující znalost češtiny, snadno se zde česky domluvíte

☐ rozhodně ano ☐ spíše ano ☐ ani ano, ani ne ☐ spíše ne ☐ rozhodně ne

- dostatečný přístup ke zdravotní péči, když potřebujete ošetřit

☐ rozhodně ano ☐ spíše ano ☐ ani ano, ani ne ☐ spíše ne ☐ rozhodně ne

- dobré vztahy s Čechy, máte mezi nimi hodně přátel

☐ rozhodně ano ☐ spíše ano ☐ ani ano, ani ne ☐ spíše ne ☐ rozhodně ne

- dostatek informací k životu v Česku, dobře se vyznáte

☐ rozhodně ano ☐ spíše ano ☐ ani ano, ani ne ☐ spíše ne ☐ rozhodně ne

- pocit, že jste součástí české společnosti, začlenil(a) jste se

☐ rozhodně ano ☐ spíše ano ☐ ani ano, ani ne ☐ spíše ne ☐ rozhodně ne

3. Máte v tuto chvíli takový příjem, že bez potíží zaplatíte všechny běžné výdaje?

Označte pouze jednu možnost.

☐ rozhodně ano ☐ spíše ano ☐ ani ano, ani ne ☐ spíše ne ☐ rozhodně ne

4. Odpovídá vaše kvalifikace (dovednosti, výcvik, znalosti získané ve škole, na univerzitě) tomu, jakou práci v Česku právě vykonáváte? Označte pouze jednu možnost. Odpovídejte, jen pokud pracujete.

- ☐ ano, odpovídá, je v souladu
- ☐ ne, mám vyšší kvalifikaci
- ☐ ne, mám nižší kvalifikaci
- ☐ nepracuji

5. **Dá se říct, že hlavním důvodem Vašeho pobytu v Česku je snaha vydělat co nejvíce peněz a poslat je zpět do země svého původu? Označte pouze jednu možnost.**

- ☐ rozhodně ano
- ☐ spíše ano
- ☐ spíše ne
- ☐ rozhodně ne

6. **Víme, že může být obtížné to v současné chvíli odhadnout, ale plánujete v Česku zůstat spíše:**

- ☐ dočasně, kratší dobu (méně než rok)
- ☐ dočasně, delší dobu (déle než rok)
- ☐ trvale
- ☐ nevím

Část II. (za domácnost)

7. **Jak hodnotíte svou celkovou současnou finanční situaci vaší domácnosti? Podle vás je:**

Označte pouze jednu možnost.

- ☐ velmi dobrá
- ☐ spíše dobrá
- ☐ ani dobrá, ani špatná
- ☐ spíše špatná
- ☐ velmi špatná

8. **Víme, že následující otázka pro Vás může být příliš osobní. Aby bylo možné posoudit celkové hospodaření domácnosti, neobejdeme se bez informací o jednotlivých členech. Uveďte prosím všechny členy vaší domácnosti, kteří s Vámi společně bydlí a společně hradí náklady na bydlení, vybavení a stravu. Příjmy a výdaje uveďte jako průměrnou měsíční částku v korunách za poslední tři měsíce. Příjmy prosím uvádějte včetně neoficiálních.**

Člen domácnosti (společně hospodařící)	Pohlaví (muž, žena)	Věk (v letech)	Příbuzenský vztah* (ano x ne)	Příjmy – kolik peněz dostal(a) jako odměnu za práci, mzdu, z podnikání (v čistém, na ruku)	Příjmy – kolik peněz dostal(a) jako sociální podporu od státu (příspěvky, přídavky či dávky, humanitární dávky, podpora v nezaměstnanosti aj.)	Příjmy – kolik peněz dostal(a) jako stipendium	Příjmy – kolik peněz dostal(a) jako starobní důchod	Příjmy – ostatní (příjmy z investic, majetku, spoření, pronájmu)	Příjmy – celkový příjem ze zahraničí	Výdaje – kolik peněz utratil(a)	Výdaje – kolik peněz dal(a) na splátku dluhu	Remitence – kolik peněz poslal(a) do zahraničí
Člen 1 - respondent												
Člen 2												
Člen 3												
Člen 4												
Člen 5												
Člen 6												

**Příbuzenský vztah (u osoby, se kterou se dotazník vyplňuje, zůstane toto pole prázdné) Odpověď ano – prarodič; rodič – druh/družka, manžel/manželka; dítě (do 18 let; případně do 26 let věku, soustavně studující); jiná příbuzná osoba; Odpověď ne – jiná nepříbuzenská (cizí) osoba*

9. Jaký je přibližně celkový čistý měsíční příjem vaší domácnosti ze zahraničí i z ČR (včetně důchodů, příspěvků na děti, vedlejších příjmů apod.)?

..... korun (Kč)

10. Dostáváte nějaké peníze ze zahraničí (včetně země původu)?

Označte pouze jednu možnost.

- ☐ ne
☐ ano

11. Pokud jste odpověděli, že příjmy ze zahraničí máte, o jaké se jedná?

Můžete označit více možností.

- ☐ sociální zabezpečení (např. starobní důchod)
☐ přijaté peníze od příbuzných
☐ přijaté peníze od jiných blízkých osob (než příbuzných)
☐ půjčky
☐ příjmy z investic, majetku, spoření (podíly ze zisku, úroky z cenných papírů, pojištění, prodej majetku...)
☐ mzda od zaměstnavatele v zahraničí
☐ jiný, napište jaký:

.....

A o jakou částku ročně se přibližně jedná? korun (Kč)

12. Kolik peněz průměrně Vaše domácnost ušetří za jeden měsíc? Zohledněte období posledních tří měsíců.

..... korun (Kč)

13. Kolik peněz dohromady utratíte průměrně za měsíc za vaši domácnost? Zohledněte období posledních tří měsíců.

..... korun (Kč)

14. Kolik peněz měsíčně utratí Vaše domácnost za jednotlivé položky? Uveďte k nim náklady v korunách.

☐ potraviny a nealkoholické nápoje	Kč
☐ alkoholické nápoje, tabák	Kč
☐ ošacení (oblečení a obuv)	Kč
☐ bydlení, voda, energie, paliva	Kč
☐ bytové vybavení, zařízení domácnosti a opravy	Kč
☐ zdraví (léky, zdrav. péče)	Kč
☐ doprava	Kč
☐ pošta a telekomunikace (telefony, internet)	Kč
☐ rekreace a kultura	Kč
☐ vzdělávání	Kč
☐ stravování (jidelny, restaurace, kavárny)	Kč
☐ ostatní zboží a služby (např. zdrav. pojištění), osobní péče (kadeřník, předměty denní potřeby)	Kč

15. Kolik peněz Vaše domácnost poslala do zahraničí za poslední rok? (příbuzným, či někomu jinému)

..... korun (Kč)

16. A kolik z těchto peněz jste odeslali přímo do země svého původu?

..... korun (Kč)

Pokud jste odpověděli, že jste žádné peníze neodeslali, přejděte k otázce č. 25!

17. Jaký způsob zaslání peněz jste využili?

Můžete označit více možností.

- ☐ osobní převoz hotovosti (vezu já sám, sama)
- ☐ převoz hotovosti prostřednictvím příbuzných
- ☐ převoz hotovosti prostřednictvím přátel a známých
- ☐ převoz hotovosti prostřednictvím jiných osob (kurýr, přepravce)
- ☐ banky, spořitelny, úvěrové družstvo
- ☐ společností poskytující služby převodu peněz
- ☐ šeků a peněžních poukázek, směnek
- ☐ pošty
- ☐ jiným způsobem:

18. Posíláte peníze pravidelně během roku ve stejných opakujících se časových intervalech? (např. jednou za měsíc, jednou za půl roku)

- ☐ rozhodně ano
- ☐ spíše ano
- ☐ spíše ne
- ☐ rozhodně ne

19. Kolikrát ročně peníze zasíláte?

..... krát do roka

20. Komu finanční prostředky zasíláte? Jejich příjemci jsou:

Můžete označit více možností.

- ☐ dítě, děti
- ☐ manžel/manželka
- ☐ druh/družka
- ☐ rodič/rodiče
- ☐ prarodič/prarodiče
- ☐ sourozenec/sourozenci
- ☐ další členové rodiny
- ☐ přátelé, sousedé a známí
- ☐ jiné osoby
- ☐ instituce, organizace

21. Na co se tyto peníze využívají? Na:

Můžete označit více možností.

- ☐ potraviny a nápoje příbuzným/přátelům
- ☐ ošacení a obuv příbuzným/přátelům
- ☐ bydlení, vodu, energie, paliva příbuzným/přátelům
- ☐ bytové vybavení, zařízení bydlení, které vlastním a opravy
- ☐ zdraví (léky, zdrav. péče) příbuzným/přátelům
- ☐ dopravu příbuzným/přátelům
- ☐ poštu a telekomunikace (telefony, internet) příbuzným/přátelům
- ☐ rekreaci a kulturu příbuzným/přátelům
- ☐ vzdělávání příbuzným/přátelům
- ☐ investice do majetku (do bydlení, pořízení bytu, domu, půdy)
- ☐ spoření, penzijní fondy
- ☐ splátku půjčky související s příjezdem do Česka
- ☐ obchod, obchodní aktivity
- ☐ dary na charitu, náboženským organizacím
- ☐ dary obci, místní komunitě
- ☐ úhradu výživného (alimenty)

- ☐ pořízení zboží a služeb (pojištění, předměty denní potřeby, aj.)
☐ jiné, napište na co:

.....

☐ nevím

22. V jaké měně peníze zasíláte?

Můžete označit více možností.

☐ EUR

☐ USD

Jiné, napište jaké:

23. Kdo u vás doma rozhoduje o výši peněz, které do zahraničí odesíláte?

Označte pouze jednu možnost.

☐ jeden člověk (hlava rodiny)

☐ dospělí členové společně

☐ někdo další:

24. Proto, abyste zasílali do země původu co nejvíce peněz, se snažíte co nejvíce šetřit? (na jídle, nakupujete jen to nejlevnější a nejnutnější, bydlíte co nejlevněji).

Označte pouze jednu možnost.

☐ rozhodně ano

☐ spíše ano

☐ spíše ne

☐ rozhodně ne

25. Odeslali jste či převezli v posledním roce (12 měsíců) do země původu také nějaké zboží?

☐ ano

☐ ne

26. A jinam do zahraničí jste v posledním roce nějaké zboží zaslali či převezli?

☐ ano

☐ ne

Kam (uved'te stát)?

Pokud jste odpověděli, že jste žádné zboží neodeslali či nepřevezli, přejděte k otázce č. 30!

27. Je zaslání/převoz zboží finančně nákladnou záležitostí?

Můžete označit jednu odpověď.

- ☐ rozhodně ano
- ☐ spíše ano
- ☐ spíše ne
- ☐ rozhodně ne
- ☐ nedokážu posoudit

28. Jaký druh zboží jste v posledních 12 měsících odeslal(a)/převezl(a)?

Můžete označit více možností.

☐ potravinářské

Jaké:

☐ průmyslové

Jaké:

- ☐ textilie
- ☐ léky
- ☐ oděvy
- ☐ obuv
- ☐ domácí potřeby
- ☐ drobné zboží (bižuterie, dárky, hračky, sportovní vybavení...)
- ☐ klenoty a hodinářské zboží
- ☐ drogistické zboží
- ☐ nábytek
- ☐ elektrotechnické zboží
- ☐ hudební nástroje
- ☐ motorová a silniční vozidla
- ☐ jiné, napište jaké:

.....

29. Důvodem, proč jste zboží odeslali, bylo:

Můžete označit více možností.

- ☐ potěšit rodinu, příbuzné a blízké, udělat jim radost, obdarovat je
- ☐ připomenout se rodině, příbuzným a blízkým, že na ně myslím
- ☐ ukázat, že se mi v Česku daří, že mám úspěch
- ☐ přilepšit rodině, příbuzným a známým
- ☐ poslat cenné a hodnotné zboží a uložit si ho na později

- ☐ poslat nedostatkové zboží, které se nedá v zemi pořídit
- ☐ zaslat zboží, které pokryje rodině, příbuzným a blízkým základní potřeby
- ☐ je to očekáváno, vyžadováno, je to zvyk, sluší se to
- ☐ jiný důvod

Část III. (sociodemografická)

30. Jste:

- ☐ muž ☐ žena

31. Jaká je vaše státní příslušnost? Uveďte:

32. V jakém roce jste se narodil(a)? Uveďte:

33. Jaká je celková doba, po kterou jste žil(a) v České republice?

Sečtěte délku všech vašich pobytů dohromady. Odpověď uveďte v letech a měsících, např. 5 let a 6 měsíců.

..... let měsíců

34. Jaká je délka Vašeho posledního nepřerušeného (souvislého) pobytu v ČR? Jedná se o pobyt, který nebyl přerušen např. tím, že jste získali povolení k pobytu v jiném státu, sami jste ukončil(a) či přerušil (a) pobyt v Česku – nepočítá se zde dovolená, služební cesta, kratší návštěva příbuzných, účast na školení apod.

..... let měsíců dnů

35. Jste:

Označte pouze jednu možnost. Označte Váš převažující zdroj příjmů v případě, že pro Vás platí více možností (např. jste pracující student).

☐ zaměstnanec ve státním sektoru	☐ zaměstnanec v soukromém sektoru
☐ podnikatel, živnostník (živnostenský list)	☐ nezaměstnaný(á)
☐ student	☐ důchodce (invalidní, starobní)
☐ na rodičovské dovolené, v domácnosti	☐ jiná možnost, napište jaká:

.....

36. Pokud jste označil(a), že jste zaměstnán(a) nebo podnikáte, v jakém odvětví pracujete?

Vyberte pouze jednu možnost.

- ☐ zemědělství, lesnictví a rybářství
- ☐ průmysl, těžba a dobývání; zpracovatelský průmysl (výroba)
- ☐ stavebnictví
- ☐ velkoobchod a maloobchod, doprava a skladování, ubytování, stravování a pohostinství
- ☐ informační a komunikační činnosti (IT)
- ☐ peněžnictví a pojišťovnictví
- ☐ činnosti v oblasti nemovitostí
- ☐ profesní, vědecké, technické, administrativní a podpůrné činnosti
- ☐ veřejná správa, obrana, povinné sociální zabezpečení, vzdělávání, zdravotní a sociální péče
- ☐ ostatní činnosti

37. Pokud jste zaměstnanec, jaký druh zaměstnání vykonáváte?

Vyberte pouze jednu možnost.

- ☐ zákonodárce a řídící pracovník
- ☐ specialista, expert
- ☐ technický a odborný pracovník
- ☐ úředník
- ☐ pracovník ve službách a prodeji
- ☐ kvalifikovaný pracovník v zemědělství, lesnictví a rybářství
- ☐ řemeslník a opravář
- ☐ obsluha strojů a zařízení, montéři
- ☐ pomocný a nekvalifikovaný pracovník
- ☐ zaměstnanec v ozbrojených silách

38. Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Vyberte pouze jednu možnost.

- ☐ bez vzdělání, neukončené základní vzdělání
- ☐ základní škola
- ☐ učební obor, řemeslo, odborná profesní škola (vyučen)
- ☐ střední škola (maturita)
- ☐ vyšší odborná škola, vysoká škola

39. Jaký je Váš rodinný stav?

Označte pouze jednu možnost

- ☐ svobodný/á a nezadaný/á (bez partnera/partnerky)
- ☐ svobodný/á a zadaný/á (mám partnera/partnerku)
- ☐ ženatý/vdaná
- ☐ rozvedený/á
- ☐ vdovec/vdova
- ☐ jiný

40. Se kterými příbuznými stále udržujete úzké vztahy a oni stále žijí v zemi, ze které pocházíte (v zemi původu)?

Můžete označit více možností.

- ☐ mé dítě, děti
- ☐ můj sourozenec, sourozenci
- ☐ manžel, manželka
- ☐ rodič, rodiče
- ☐ prarodič, prarodiče
- ☐ další příbuzní (synovci, neteře, strýcové, tety, příbuzní partnera...)
- ☐ žádní

41. Jaký máte udělený druh pobytu cizince?

Označte pouze jednu možnost.

- ☐ občan EU* (registrovaný či neregistrovaný), nepotřebující povolení k přechodnému nebo trvalému pobytu
- ☐ rodinný příslušník občana EU s povolením k dlouhodobému pobytu
- ☐ občan EU a jeho rodinný příslušník s povolením k trvalému pobytu
- ☐ občan mimo EU pobývajících v ČR krátkodobě (do 90 dnů) bez víz
- ☐ občan mimo EU na základě krátkodobých víz do 90 dní
- ☐ občan mimo EU na základě víz nad 90 dní
- ☐ občan mimo EU s povolením k dlouhodobému pobytu
- ☐ občan mimo EU s povolením k trvalému pobytu
- ☐ s platným azylem (udělenou mezinárodní ochranou)
- ☐ s dočasnou ochranou
- ☐ po skončení platnosti víz, bez povolení k pobytu, bez dokumentů
- ☐ jiný, napište jaký:

.....

**včetně Norska, Švýcarska, Islandu a Lichtenštejnska*

42. Bydlíte trvale v sousedním státu a do ČR jen dojíždíte?

- ☐ ne ☐ ano

43. Pokud jste v předchozí otázce odpověděli ano, kolikrát přibližně za měsíc vycestujete z ČR?

..... krát

44. V kolika státech (mimo Česko) jste během svého života pobývali po dobu delší než tři měsíce?

.....

45. Jak často do roka navštěvujete své příbuzné v zemi původu?

..... krát

Děkujeme za vaše odpovědi.